

TESAM STRATEJİ

Akademik Aktüel Dergi | Ağustos 2023 | Sayı 9 | ISSN: 2980-0498

ÇİN DOSYASI

Çin'in Tarihi Coğrafyası

Prof. Dr. Kürşat Yıldırım

Çin ABD Mücadelesinde Yeni Evre

Prof. Dr. Burak Küntay

Siber Güvenliği Çin Ekseninde Anlamak

Doç. Dr. Arzu Al

Çin ve Afrika'da Geç Sömürgecilik

Doç. Dr. Levent Ersin Orallı

Kürşat Yıldırım-Burak Küntay-Arzu Al-Levent Ersin Orallı-Rüştü Salim Savaş Biçer
Müge Yüce-Mustafa Tüter-Zafer Furkan Arslan

Binamız 2018 yılında yapılmış olup, 2019 yılından beri faaliyet göstermektedir. **SON DEPREM YÖNETMELİĞİNE UYGUNDUR.**

Zeynepi bir başlangıç için...

Eyüpsultan Pierre Loti Kampüsü

ERKEN KAYITLARIMIZ DEVAM EDİYOR

Anaokulu •

İlkokul •

Ortaokul •

Anadolu Lisesi •

Fen Lisesi •

 www.safakokullari.com

 0(850) 420 6585

Eyüpsultan Pierre Loti Kampüsü

Merkez Mh. Zeynep Hatun Sk. A blok No.6 Eyupsultan/ istanbul

 **Ş A F A K
OKULLARI**

AKADEMİSYENLERE ÖZEL

YARINI BİLEMEYİZ...

BÜTÇE DOSTU
KAMPANYA...

%30'a

VARAN
İNDİRİM

- ✓ TRAFİK
- ✓ KASKO
- ✓ SAĞLIK

0(216) 576 2 576
0(541) 213 58 06
www.happysigorta.com

Küçükbakkalköy Mh.
Şerifali Cd. N:7-9 D:2
Ataşehir/ İSTANBUL

Happi
Life Sigorta

TESAM Adına İmtiyaz Sahibi
Dr. Yıldırım Deniz

Editör
Muhammet Aydoğan

Yardımcı Editör
Ferzan Taşpınar

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Hasan Kőni
Prof. Dr. Deniz Őlke Arıboğan
Prof. Dr. Veysel Bozkurt
Prof. Dr. Talat Canbolat
Prof. Dr. Hőlyya Kasapoğlu engel
Prof. Dr. Ahmet Nohutçu
Prof. Dr. Kőrřat Yıldırım
Doç. Dr. Arzu Al
Doç. Dr. Levent Ersin Oralli

Tasarım

www.rmgmedya.com

Adres
TESAM Kőukbakkalkkőy Mah. Kayışdağı Cad.
No: 111
Ataşehir / İstanbul

Tel & Fax
0216 461 00 47

Mail
tesamstrateji@tesam.org.tr

ISSN: 2980-0498

Web
www.tesam.org.tr

TESAM'ın aylık aktüel akademik yayınıdır.
Dergide yer alan bilgi ve değerlendirmeler sadece bōlüm yazarlarının görüşlerini ifade etmektedir.

© 2023 TESAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları TESAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayınlanamaz.

Editörden

1980'lerden bu yana, Çin, ekonomik reformlar ve açık kapı politikası sayesinde küresel bir ekonomik güç haline gelmiştir. Bu ekonomik yükseliş, Çin'in 21. yüzyılın başlarına doğru küresel siyasi ve jeopolitik arenada daha belirgin ve aktif bir rol almasını sağladı. Bu bağlamda, Orta Asya, Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika'da enerji kaynakları, hammadde ve potansiyel pazarlar arayışı içerisinde olan Çin, bu bölgelerde altyapı projeleri, doğal kaynak yatırımları ve ticari ilişkilerle ciddi bir etkinlik kazandı. Özellikle Afrika'da "Win-Win" adı altında sunulan kalkınma yardımları ve kredi olanakları ile birçok ũlkenin altyapı projelerini finanse eden Çin, aynı zamanda bu bölgelerden ihtiyacı olan doğal kaynakları sürdürülebilir bir şekilde temin edebilmesine ortam sağladı.

Ancak, bu yükseliş, özellikle ABD ile teknolojik ve ticari gerilimleri de beraberinde getirdi. Günümüze baktığımızda, Çin ve ABD arasındaki bu rekabet, gelecek yıllarda, tek kutuplu bir dünya düzeninden, ikili bir dünya düzenine doğru evrilme arayışlarını zorunlu kılacak gibi görünmektedir.

Bu hızla değişen uluslararası dengede, Çin'in rolünün ve etkisinin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için derinlemesine bir perspektife ihtiyaç vardır. Biz de bu amaçla TESAM STRATEJİ Dergisi olarak, okuyucularımıza Çin'in bugünkü durumunu ve gelecekteki muhtemel küresel dönüşüm senaryolarını daha iyi analiz etmek adına "Çin Özel Sayısı"nı hazırladık. Hem akademik hem de entelektüel bir farkındalık yaratmayı hedefleyen bu sayıda, Çin'in uluslararası ilişkileri, ekonomik dinamikleri ve jeopolitik stratejileri mercek altına alındı.

Bu özel sayımızda, Çin'in tarihi coğrafyasından Arktik bölgesindeki yükselen rolüne kadar geniş bir yelpazede değerlendirmeler sunulmaktadır. Çin-ABD arasındaki mücadeleden yeni evreler, Siber Güvenliği Çin Ekseninde Anlamak, Çin ve Afrika arasında yaşanan geç sömürgecilik, Rusya-Ukrayna savaşı bağlamında Batı ile olan ilişkileri ve Çin'in bölgesel düzende attığı adımlar, bu sayımızın sadece birkaç konusunu oluşturuyor. Ayrıca, "Kuşak ve Yol" inisiyatifi üzerinden ABD ile olan ilişkileri ve bu iki büyük güç arasında oluşan rekabet ve işbirliği dengeleri de dikkat çekici analizlerle ele alındı.

Değerli okuyucularımız, bu özel sayının, Çin hakkında bilgi sahibi olmanın ötesinde, ũlkenin global arenada nasıl bir etki yarattığını ve gelecekte nasıl bir rol oynaması beklendiğini daha iyi kavramanıza katkıda bulunmasını umuyoruz. Kapsamlı analizlerin ve değerli görüşlerin yer aldığı bu sayıyı keyifle okumanızı dileriz.

Muhammet Aydoğan

Editör

İçindekiler

6

Çin'in Tarihi Coğrafyası
Prof. Dr. Kürşat Yıldırım

11

Çin-ABD Mücadelesinde Yeni Evre
Prof. Dr. Burak Küntay

14

Siber Güvenliği Çin Ekseninde Anlamak
Doç. Dr. Arzu Al

17

Çin ve Afrika'da Geç Sömürgecilik
Doç. Dr. Levent Ersin Orallı

23

Rusya-Ukrayna Savaşı Bağlamında Çin-Batı İlişkileri
Doç. Dr. Rüştü Salim Savaş Biçer

26

Çin'in Yükselişinde Kritik Unsurların Yönetimi: Bölgesel Düzen Üzerine Yaptırımlar
Dr. Öğr. Üyesi Müge Yüce

29

Çin, "Kuşak ve Yol" ve ABD: İşbirliği ve Rekabet Arasında Ortaklıkların Tersine Dönüşü
Dr. Mustafa Tüter

37

Arktik Bölgesinde Çin'in Yükselen Rolü: Enerji Kaynakları, Jeopolitik Çıkarlar ve Çevresel Etkiler
Zafer Furkan Arslan

ÇİN'İN TARİHİ COĞRAFYASI

İnsan ve kültür hakkında bilgi sahibi olabilmek için mutlaka coğrafyaya müracaat etmek lazımdır. Tarihi coğrafya ise bir bütün olarak geçmişin coğrafyasını yeniden inşa etmekle meşgul olur. Çin'in tarihi coğrafyası, bugünkü Çin'i ve Çinlileri anlayabilmek bakımından önemlidir.

Prof. Dr. Kürşat Yıldırım

Çin'in öncelikle kuzey ve güney olmak üzere iki coğrafi kısmını ve Sarı Irmak ile Yangzi olmak üzere iki uzun ırmağını bilmek gerekmektedir. "Çin" denilince akla ilk gelen Çin Seddi ise Çinlilerin yine coğrafya gereklerine göre kuzeyden gelen akınlara karşı inşa ettikleri savunma hattıdır.

KUZEY VE GÜNEY ÇİN'İN FARKLILIĞI

Sarı Irmak, Çin'in batısındaki Qinghai (Kök Nur; "Gök Göl") eyaletindeki Bayan Har Dağları'ndan doğar ve yaklaşık 5500 km doğuya aktıktan sonra Shandong eyaletinde Bohai Denizi'ne dökülür.

Sarı Irmak havzasının bazı kısımları Çin'in ve Çinlinin doğduğu yerlerdir. Burası aynı zamanda Çinlilerle, Çinli olmayanların ilk karıştıkları bölgelerdendir; hatta Wang Mang döneminde (M.S. 9-23) ve bilhassa Han Hanedanlığı'nın M.S. 220'de yıkılışından sonra Sarı Irmak havzasına çoğunluğu Türkler olmak üzere dışarıdan halklar gelmiştir. Mesela Sarı Irmak'taki "Çin Beşiği",

4. yüzyılın başlarında Hunların kurdukları Han Zhao Hanedanlığı'nın eline geçmiştir. Sarı Irmak havzası böylece 6. yüzyıla kadar saf Çinli kimliğinden büyük ölçüde uzaklaşmıştır. Kuzey Çin'deki bu kültürel

değişme 10. yüzyıldan sonraki kuzey kökenli hanedanlıklarca devam ettirilmiş, farklılıklar bugünlere ulaşmıştır.

Sarı Irmak havzası ile Kuzey Çin'in, Yangzi havzası ile Güney Çin'den farklılaşmasının en önemli sebebi coğrafyadır. Doğuda Kunlun'dan ayrılan Qinling Dağları, Sarı Irmak'ın güneyinden doğuya uzanır, oradan Doğu Çin ovasına geçer. Bu bir doğal sınır olarak kabul edilir. Bundan başka Sarı Irmak ve Yangzi arasından doğuya akıp denize dökülen Huai Irmağı da aynı şekilde ayırıcı işlev görür.

KUZEY ÇİN

Karasal iklim şartlarının hüküm sürdüğü Kuzey Çin toprakları kuraktır,. Düzensiz yağışlar sebebiyle tarım ve sulamanın türü ve şekli farklıdır. Kuzeyde arazi düzdür, ovadır. Esas tarım ürünleri buğday, darı gibi tahıllardır, bunu yazın ekilip çok geçmeden hasat edilen soya fasulyesi gibi ürünler takip eder. Kuzey Çin'de yılın en az 6 ayı don ve soğuk olduğundan, çiftçiler kalan sürede hızlıca ekip biçmek zorundadırlar; buna göre mesela 1,5 ay içinde ilkbahar

hasadını yapmak ve kış buğdayını ekmek gerekir. Düzensiz yağış, tarımı zorlaştırdığı gibi su taşkınlarına da sebep olur. Kuzey Çin'de yıllık yağışın yaklaşık %70'i Ağustos ayında düşer. Sarı Irmak'ın doğduğu dağlardan taşıdığı alüvyonlar, düşük yağışlar ve eğimin azalması gibi sebeplerle batıya doğru giderken ırmak yatağında birikir, buna göre su seviyesi yükselir ve

"Çin' denilince akla ilk gelen Çin Seddi ise Çinlilerin yine coğrafya gereklerine göre kuzeyden gelen akınlara karşı inşa ettikleri savunma hattıdır."

1 Prof. Dr. Kürşat Yıldırım, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, TESAM Yürütme Kurulu Üyesi.

2 Bu yazı Kürşat Yıldırım'ın Çin Tarihi [Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2021] adlı eserinin 21-29. sayfalarından derlenmiştir.

nihayetinde aşırı yağışlarla birlikte taşkınlar meydana gelir.

Sarı Irmak'ın taşması tarih boyunca etraftaki halk için felaket anlamına gelmişti. Sarı Irmak havzasının taşmasını önlemek, taştıktan sonra tarım alanlarını yeniden ekilip biçilebilir hâle getirmek devletlerin temel meşguliyetlerindendi. Suyun taşması tarlaları bozduğu gibi, taşıdığı tuzla toprağın verimini düşürmekteydi. Üstelik su baskını sonucunda oluşan bataklık alanlar, Kuzey Çin'deki halkın en büyük baş belasını da beraberinde getirmekteydi. Çekirge, Kuzey Çin'de kuraklık, su baskınları, aşırı soğuk, don gibi doğal felaketlerin yanında çekirge istilaları da bütün tarlaları ve otlakları mahvetmekteydi.

Kuzey Çin'in toprak yapısı ise genelde "lös" olarak tanımlanır. Bu ise ince unsurlu malzemenin bir örtü hâlinde yarı kurak alanlarla birikmesiyle oluşur. Bu toprak yapısı, bitki örtüsünü ve tarımı güneydekinden farklılaştırır. Lös bölgesinde bitki örtüsü zayıftır. Bu tür bir coğrafyanın en önemli özelliği ise rüzgarların şiddetli oluşudur. Aslında Kuzey Çin'de birden boşalany yağmurun sebebi de bu rüzgarlardır. Kışın kuzeydeki soğuk ve kuru hava, Çin'in güneydoğusundaki kıyılara doğru çok az

yağış bırakarak süzülür; yazın ise Güney Çin kıyılarından gelen nem yüklü yaz havası ısının artmasıyla kuzeye doğru gider ve böylece yaz boyunca yağışlar meydana gelir. Sarı Irmak'ın bir kolu ve Çin'in en eski kültür merkezlerinden Wei Irmağı'nın aktığı topraklar aynı zamanda Çin merkezinden batıya doğru giden yoldur, bu ırmağın üzerinde eski Chang'an yani bugünkü Xian kurulmuştur. Kuzey Çin'de Sarı Irmak havzalarında su taşımacılığı güneydeki kadar çok değildir. Biriken alüvyonlar sebebiyle çok derin olmayan ırmaklar, düz tabanlı nispeten küçük gemilerin kullanılmasını gerektirir. Kurak iklimli Kuzey Çin'de tarım yapmanın bir diğer zorluğu ise su kaynaklarının az oluşudur. Ekim vakti Sarı Irmak sularının alçalışı yüzünden yer altı sularını çıkaran kuyu gibi sistemler kullanılır. Bu yüzden tarih boyunca kuzeyde küçük, kendine yeten çiftçi aileleri yoğunlukta olmuştur.

GÜNEY ÇİN

Yangzi Irmağı havzası ve Güney Çin, M.S. 3. yüzyıldan sonra Kuzey Çin'den göçen Çinlilerle birlikte kalabalıklaşmaya başladı. Yangzi'nın güneyi olan Jiangnan ("Irmak Güneyi") Çin kültürünün merkezi hâline geldi. 6. yüzyılda Çin, Sui Hanedanlığı

çatısı altında birleştğinde Çin nüfusunun yarısına yakını Yangzi Irmağı havzasında yaşıyordu. 618 yılında kurulan Tang Hanedanlığı devrinde ise artık kuzey-güney bölünmesi belirginleşmişti. Kuzey ile güneyin ulaşımının ve ekonomisini devasa su kanallarıyla birleştirme çabaları, coğrafi ve kültürel farklılaşmanın önüne geçemedi. Güney Çin ılıman, nemli ve düzenli yağış alan bir bölgedir. Su kaynakları kuzeydekinden daha boldur, kuraklık nadirdir. Arazi kuzeydekinden farklı olarak dağlık ve engebelidir. Güneyde esasen pirinç, çay gibi ürünler ekilir.

Tarih boyunca güneydeki topraklar genelde tarlaları köylülere kiralayan büyük ailelerin/sülalelerin elindeydi. Kuzey Çin'den nüfus geldikçe bu toprak sahiplerinin tarım ve sulama projeleriyle topraklar sulak alanlar ve bataklık tarlalar hâline getirildi, yamaçlara teraslar yapılarak tarım alanları açıldı. Güneyin en önemli ürünü olan pirinç, bol su kaynakları ve yoğun iş gücü gerektiriyordu. Güneydeki sığ olmayan sular, daha uzun mesafeli ve ağır taşımacılığa imkân veriyordu. Kuzeydeki kurak tabiatın aksine yeşillikler içindeki güneyde, su kıyılarında, bilhassa limanların etraflarında şehirler gitgide büyüdü. Bu ise modern çalışmalarda Güney Çin ile ilgili çeşitli pazar ve şehirleşme modellerine ilham oldu.

GÜNEYDEKİ SU BOYLARI VE GÜNEYBATI DAĞLARI

Güney Çin, ırmak havzaları etrafında merkezlenen bölgelere bölünmüştür. Her bir bölge su yolu üzerinde kalabalık ve üretici bir çekirdek bölgeye sahiptir. Üstelik Güney Çin'in Yangzi Irmağı havzasını içeren bölgesi dışında, güney ve güneydoğu kıyı bölgesi ayrı bir özellik gösterir. Kıyı bölgesi çok dağlıktır ancak ırmak akan vadileri çok bereketlidir. Yangzi Irmağı havzasına gelenden fazla Çinlinin gelmediği bu bölgelerde yerli ve "Çinli" olmayan kültürler bugün dahi kuvvetle varlığını devam ettirmektedir. Bu kıyılar balıkçılık için önemli mevkiler olmasından başka limanlarının bolluğuyla, tarih boyunca ticarete Çin'in

diğer bölgelerinden daha fazla gelişmiştir. Bugün de Çin'in en zengin ve kalabalık metropolleri buralardadır. Bir de Güney Çin'in güneybatı bölgeleri vardır ki dağlık olan ve alçaklıkları ormanlarla kaplı olan bu yerlerde ancak son 200-300 yılda Çinliler yoğunlaşmıştır. Yerli ve Çinli olmayan halk ve kültürler hâlâ canlı olarak yaşamaktadır. Buraların etrafı dağlarla çevrilen ovaları çok verimlidir. Bugün buralarda nüfus çok kalabalıktır.

GELENEKSEL ÇİN BÖLGESİ

Yer şekilleri, iklim ve toprağa bağlı olarak esasen ikiye ayırabileceğimiz Çin'in idari bakımdan tasnifi de yine az ya da çok coğrafyaya bağlı olarak şekillenir. Bunda elbette kültürel öğeler de etkilidir. 23 eyalete, 5 özerk bölgeye, 2 özel idari bölgeye bölünmüş Çin'in "en Çinli" merkez eyaletleri yedidir. Bunlar Shandong, Shanxi, Shaanxi, Hebei, Henan, Hunbei, Hunan eyaletleridir. Bu eyaletlerin adları tamamen dağ ve ırmaklara göre belirlenmiştir ve tarihi bir zemine sahiptir. Söz konusu eyaletlere geleneksel Çin bölgeleri demek yanlış olmaz.

Shandong, "Dağın Doğusu" demektir. Buradaki dağ ise 110-117. boylamlar ve 34-41. enlemler arasında kuzeydoğudan güney batıya yaklaşık 400 km uzanan 1500-2000 m yüksekliğindeki Taihang Dağları'dır. Bu dağın doğusu, denize doğru Sarı Irmak'ın aktığı yeşil düzlüklerdir. Shanxi ("Dağ Batısı") ise aynı dağın batısında kuzey-güney doğrultusunda akan Sarı Irmak'a kadar olan yerdir. Bu eyaletin güney sınırını ise yine Sarı Irmak belirler. Shaanxi ise Shanxi'nin hemen batısında, "Sarı Irmak dirseği"nin güneyindeki topraklarda, Sarı Irmak'ın kolları üzerinde, en eski Çin merkezleri Xian (eski Chang'an) ve Luoyang'ın kurulduğu geleneksel Çin bölgeleridir. Shandong ile Shanxi arasında kuzeye doğru uzanan Hebei ("Irmak Kuzeyi") bulunur. Başkent Beijing'i de içine alan buranın güney sınırı Sarı Irmak'tır. Bu yüzden Hebei adını almıştır. Bu eyaletin güneyindeki Henan (Irmak Güneyi) ise Sarı Irmak'ın güneyindedir. Galiba Sarı

Irmak'ın yatak değiştirmesi sebebiyle, Henan'ın küçük bir kısmı Sarı Irmak'ın kuzeyinde kalmıştır. Henan ile Shaanxi'nin hemen güneyinde Hubei (Göl Kuzeyi) eyaleti bulunur. Yangzi Irmağı'nın havzasındaki bu eyalet, Yangzi'nin aktığı ve ardından doğuya doğru devam ettiği yoğun göl bölgesinin kuzeyinde kaldığı için bu adı almıştır. Nihayetinde bu göl bölgesinin güneyindeki eyalet ise Hunan (Irmak Güneyi) adını taşır. Böylece ilk beş eyalet Sarı Irmak ve son iki eyalet Yangzi Irmağı havzasında olmak üzere geleneksel Çin'in merkezini oluşturur. Bugünkü Çin'in temellerinin atıldığı Han Hanedanlığı (M.Ö. 206-M.S.220) da bu bölgelerde kurulmuştu veya buralar arasındaki nüfus hareketliliğinin sahasıydı.

GELENEKSEL ÇİN'İN KUZEYDOĞUDAN GÜNEYE KIYI ETRAFI

Bu geleneksel Çin'in etrafı vardır. Dört bir taraftan "Çin'i kaplayan bu etrafın hem coğrafya, hem de kültür olarak farklılıkları vardır. Modern dünyamızda elbette ki kültürler arasındaki farklar azalmıştır. Bilhassa Güneydoğu Asya'nın yerli hakları bugün büyük ölçüde Çinlileşmiştir. Shandong'dan güneye ve oradan doğuya doğru bütün Çin kıyılarında sırayla Jiangsu, Zhejiang, Fujian, Guangdong, Guangxi eyaletleri bulunur. Jiangsu ve Zhejiang'ın batısında Anhui bulunur. Jiangsu ve Anhui Çin'de pirincin en çok çıktığı yerlerdendir. Bu şerit boyunca okyanus iklimleri yaşanır. Geleneksel Çin'in doğu ve güneyindeki bu etrafta, Çin'in en büyük limanları ve en zengin şehirleri bulunur. Deniz aşırı limanlar canlanmadan önce burada iç kesimdeki Suzhou, Yangzhou, Nanjing gibi liman şehirleri çok daha önemli olmuştur. Başta pirinç, ipek, çay olmak üzere güneyin bütün malları bu üç şehirden geçmiştir. Kuzeydeki başkent Beijing (Kuzey Başkenti)'e karşılık güneyde Nanjing (Güney Başkenti) uzun zamanlar

"Modern dünyamızda elbette ki kültürler arasındaki farklar azalmıştır, bilhassa Güneydoğu Asya'nın yerli hakları bugün büyük ölçüde Çinlileşmiştir."

başkentlik yapmıştır.

Kuzeydoğudan kıyı boyunca güneye ilerleyen kuşak, Guangxi'deki baskın yerli Zhuang nüfusu hariç olmak üzere diğer etrafa göre biraz daha fazla Çinlileşmiştir. Bu bölgelerin halkı eskiden ne Sarı Irmak'ın ne de Yangzi Irmağı'nın merkez havzasındaki halklara ve Çinlilere benziyordu. Üstelik en eski dönemlerden beri burada Taica, Vietnamca, Kimerce gibi diller dışında standart Çince'den tamamen farklı Çin dilleri konuşuluyordu. Mesela Guangxi, Yunnan, Guizhou gibi yerlerde kalabalık olan Zhuang'ların dili, Tai dili grubundadır. Genel olarak Yangzi'nin güneyindeki bölgeler olarak adlandırılabilir bu yerler, eski Çin tarihlerinde mesela vücutlarına dövme yaptırılan Yue'lerin ülkesi olarak geçiyordu. Bizatihi Çin merkezi, bütün bu bölgeleri, "Çin" dışında tutuyordu.

GELENEKSEL ÇİN'İN BATI ETRAFI

Geleneksel Çin'in batı etrafını Guizhou, Yunnan, Chongqing ve Sichuan oluşturur. Buraların önemli bir kısmı dağlık bölgelerdir ama bol ırmaklı vadileri çok bereketlidir. Yunnan'ın bilhassa batı ve kuzey kısımları dağlık olsa da güneyden hem Pasifik hem de Hint okyanuslarının etkisindedir. Burası doğu ve güneydeki kıyılara göre daha da az "Çinli"dir.

Mesela Yunnan'da yaşayan Yi, Bai, Miao, Tibetli gibi 25 etnik grup vardır ve bunlar eyaletin toplam nüfusunun %40'ına ulaşır. Doğu kısmında bereketli havzalara sahip olan Sichuan'ın batısı ise dağlıktır ve Tibet platosunun doğu uçlarını teşkil eder. Yangzi'nin aktığı topraklarda kalan ama dağların çevirdiği, ulaşım zorluğu bulunan Sichuan (Dört Irmak), tarih boyunca kendi özelliklerini korumuştur. Bugün buradaki halkın büyük bir kısmı Çinli olsa da bunların çoğu son yüzyıllarda yerleştirilenlerdir. Öyle ki Sichuan Çin'in en kalabalık ikinci eyaleti hâline gelmiştir. Sichuan'daki Çinlilerin

konuştukları Çince ise standart Çince'den biraz farklıdır. Bölgedeki kültür de yalıtılmış coğrafya ve yerli kültürlerin etkisiyle geleneksel Çin kültürüne pek benzemez.

GELENEKSEL ÇİN'E UZAK ETRAF

Yedi eyaletten oluşan geleneksel Çin merkezi doğu, güney ve batıdan bir etraf ile kaplanmıştır. Geleneksel Çin, etrafını kendisine benzetmiştir. Bu etrafın dışında, öz Çin bölgelerinden uzakta bir etraf daha vardır. Bunlardan batıda olanları Tibet Özerk Bölgesi (Xizang) ile onun kuzeyindeki Uygur Özerk Bölgesi (Xinjiang)'dir. Tibet, en eski tarihlerden bu günlere dağlık coğrafyasının büyük etkisi, siyaseten izole olması, kültürel olarak dışa nispeten kapalı bulunması sebebiyle kendine has özelliklerini büyük ölçüde korumuştur.

Uygur Özerk Bölgesi'ndeki çoğunluğu Uygur olan Türk boy ve toplulukları ise tarih boyunca Gansu'nun hemen batısında, güneyde Taklamakan Çölü etrafındaki vaha şehirlerinde ve kuzeyde bozkır sahasında kendi kültürünü devam ettirmiştir.

Bunda coğrafyanın etkisi çok büyük olmuştur. Batıda Pamir Dağları ve hemen ondan ayrılıp kuzeydoğu uca kadar Tanrı Dağları, güneyde Tibet Dağları ve doğuda ise yine Tibet Dağları'nın doğu uzantısı ve Gobi Çölü ile etrafı çevrilmiştir.

Tibet yaylasının kuzeydoğusundaki Kök Nur (Qinghai) da büyük ölçüde Tibet etkisindedir. Bugün nüfusun yarısına yakını Tibetli, Hui, Tu, Moğol, Salar gibi topluluklardan oluşmaktadır. Çin'e can veren Sarı Irmak ile Yangzi ırmakları Kök Nur topraklarından doğar. Yükseklik ortalaması 3000 metredir, ulaşım imkânları sınırlıdır.

Doğudaki Gansu eyaleti, Çin'in batıya açılan tek kara yolu ve Uygur bölgesiyle

olan ulaşım koridorudur. Güney yüksek dağlarla çevrilidir, kuzey çöllerle kaplıdır. Bölge kendi coğrafi ve tarihi konumuyla kendine has kültürel özellikler geliştirmiştir. Bilhassa Asya kara ticaretinin canlı olduğu zamanlarda doğu ve batı kültürlerinin ve dinlerinin karşılaşma yeri hâline gelmiştir. Bugün nüfusun çoğu Çinli olsa da kırsalda yaşayan halkın 3/4'ü yerli kültürlerini devam ettirmektedir. Üstelik Türkçe (Kazak, Salar), Tibetçe, Moğolca vb. diller dışında bilhassa Hui'lerin (Müslüman Çinlilerin) konuştuğu Çince, standart Çince'den çok farklıdır. Çinli Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları Ningxia Hui Özerk Bölgesi bulunmaktadır.

Bu bölgeler İslam, Türk, Arap, Fars vb. kültürü ile Çin kültürünün karıştığı yerlerdir.

Gansu'nun hemen kuzeydoğusunda İç Moğolistan Özerk Bölgesi bulunmaktadır. Burası Ordos denilen Sarı Irmak dirseğinin güneyindeki bereketli yaylalarının büyük bir kısmını, eski Türklerin Çogay Kuzi dedikleri Türk tarihinin en önemli dağlarından biri olan Yinshan Dağları'nı, Yinshan'dan Büyük Kingan Dağları'na uzanan

muhteşem düzlükleri ve nihayetinde doğudaki Mançurya'yı ayıran Büyük Kingan Dağları'nı içeren sert karasal iklimin hüküm sürdüğü bozkırlardır. Bölgede Çinli nüfusu %80'lere varmışsa da kırsalda eski kültürler devam ettirilmektedir.

Çin'in en kuzeydoğusunda üç eyalet bulunur: Liaoning, Jiling, Heilongjiang. Esasen Kingan Dağları'nın batısındaki Mançurya bölgesi olan buranın doğuda denize bağlantısı Rusya tarafından kesilmiştir. Bölgedeki Çinlilerin nüfusu ortalama %90 civarındadır. Buralarda Mançular, Koreliler gibi bazı topluluklar kültürlerini devam ettirmektedirler.

"Yedi eyaletten oluşan geleneksel Çin merkezi doğu, güney ve batıdan bir etraf ile kaplanmıştır. Geleneksel Çin, etrafını kendisine benzetmiştir."

ÇİN-ABD MÜCADELESİNDE YENİ EVRE

Son on senedir, gitgide artan ve çok sık kullanılan bir terim var: ABD-Çin ekonomik savaşı. Bu tabir Obama'nın son döneminde Çin'e karşı söylenen sözlerin ve orta vadeli planlanan stratejik hamlelerin neticesinde oluşmuş bir terim. Ancak ben hiçbir zaman Çin ve Amerika'nın arasındaki ekonomik mücadeleye savaş demeyi doğru bulmadım.

Prof. Dr. Burak Küntay

Savaş; bir gücün karşısındaki diğer gücü, nihai olarak ortadan kaldırma mücadelesinin basit adıdır. Oysaki Çin ile Amerika arasındaki ekonomik gerginlik iki tarafında birbirine karşılıklı ihtiyaç duyduğu büyük fırsatlar alanından ibarettir. 90'ların kalitesiz ucuz mallarını üreten Çin; 2000'lerde dünyanın büyük teknoloji firmalarının tedarikçisi haline geldi. 2010'lardan sonra ise dünyanın kaliteli katma değeri yüksek mal üreticisine dönüştü. Yani Çin yıllar içerisinde ham madde pazarı olmanın dışında önce dünyanın üretim merkezi, akabinde de başta bilim tüm katma değeri yüksek değerler üretebilir ülkesi haline dönüştü. Bizim için esas kıyas noktası aslında şu nokta hem madde pazarı hem de tüketim pazarı olarak dünyanın en büyük iki gücü Amerika ve Çin. En kötü dönemlerinde bile aralarındaki ticaret hacmi had safhada. İkisi de birbirine hem ham madde tedariginde hem katma değeri yüksek tüketim pazarı olarak değerlendirmede ihtiyaç duymaktadır. Bunun yanı sıra birbirlerinden aldıkları sayısız beyin göçü bu beyin göçünün sağladığı kültürel kaynaşma ve gerektiğinde birbirlerine olan finansal bağılılıklarının sağladığı ortak güç

1 Prof. Dr. Burak Küntay, Beykoz Üniversitesi Rektör Yardımcısı, Beykoz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

bu ilişkiyi benzersiz bir noktaya getiriyor. Çin'in elindeki Amerikan hazine bonolarına baktığınız zaman Amerika'nın göreceği bir zarar herhalde en çok Çin'i batırır. Ya da tam tersini düşündüğümüzde Çin'in ekonomik göreceği zarar Amerikan ekonomisini ciddi sıkıntıya sokar.

"Çin'in elindeki Amerikan hazine bonolarına baktığınız zaman Amerika'nın göreceği bir zarar herhalde en çok Çin'i batırır. Ya da tam tersini düşündüğümüzde Çin'in ekonomik göreceği zarar Amerikan ekonomisini ciddi sıkıntıya sokar."

Kısacası böyle savaş olmaz. Bu yaşanan hadise iki büyük gücün savaştan ziyade birbirlerinin ekonomik ticaret hacminde daha fazla pay alma meselesidir. Çünkü her iki ülkenin de ekonomileri büyüdükçe birbiriyle olan ticari hacmi de artacaktır. Dolayısıyla bu iki ülkenin ekonomik kaderi birlikte dizayn edilmişçesine birbirlerinden ayrı şekillenmesi söz konusu değildir. Bu sebeplerden ötürü sözü geçen Çin-Amerikan Soğuk Savaş'ında olduğumuz gerçeğiye, şu an itibarıyla Çin ile Amerika arasında aynı 1990 öncesi olduğu gibi bir Soğuk Savaş'tan bahsedebilmemiz mümkün değildir.

ABD-ÇİN MÜCADELESİ

Bu analizi burada noktalasak; Amerika ile Çin arasında her şeyin geleceğe dair de sorunsuz olduğunu görüp analizi bitiririz. Oysaki durum böyle değil. Benim uzun zamandır aralarında ekonomik savaş yok sadece bu ticari pay kapma mücadelesidir

dememdeki kasıt işte tam bu. Bugünkü ekonomik avantajlar muhtemelen çok kısa bir süre sonra ülkelerin doğal büyüme güdüsü üzerinden yerini bambaşka bir boyuta bırakacak. Bir devlet iki farklı pazarda (ham madde pazarı, tüketici pazarı) büyüme ihtiyacı hissediyor ve büyürken, üretirken ürettiğini satma ihtiyacı hisseder. Bu siyasi büyümenin ve uluslararası ilişkilerde güç sahibi olmanın mecburi ön adımlarındandır. Amerika ile Çin'in bugün yaşadığı evre ekonomik bazda süregelen birinci evredir ve kanaatimce büyük gerginliğin, güç mücadelesinin en yumuşak dönemindeyiz bence.

Çin son on yıl içerisinde başta Akdeniz, dünyanın birçok bölgesinde limanlar satın alıyor. Bazen gözle görülür bazen görünmez şekilde dünyanın birçok ülkesindeki bölgesel ya da küresel şirketlere ortak oluyor. Son on sene de bunu çok aktif ve hızlı bir şekilde görmeye başladık. Bu hamle ekonomik olarak görülse de aslında dünya siyasetinde yer edinebilmek, etkisini yayabilmek ve ciddi bir yumuşak güç haline gelebilmek için yapılan stratejik hamlelerdir. Bu hamleler zaten yeterince güçlenmiş

olan Çin ekonomisini önce ticaret, ardından teknoloji, son olarak da sosyal politikalarla Amerikan hegemonyasına tehdit teşkil eden bir yapıya gelmesidir.

Hegemonya demişken burada durup asıl güç mücadelesinin ilerde nereye evrileceğini de görelim. Bugün bir yabancı dil öğrenme şansın olsa ilk tercihin hangisi olurdu dendiğinde, büyük ölçüde herkesin ilk tercihi İngilizce oluyor. Çünkü İngilizce hegemon dil haline gelmiş ve bu dilin sahibi ülke Amerika. Bugün dünyanın en iyi üniversiteleri sıralamasında Amerika başta geliyor. Avrupa'dan Cambridge ve Oxford sıralamaya girse de dünya yüksek eğitiminde hala zirvede açık ara Amerika var. Senede kaç Çin yapımı film seyrettik, kaç Hollywood yapımı? Dünyanın en büyük halkla ilişkiler kültürü olan sinemanın merkezi yine Amerika. Sadece Manhattan'ın ve Silikon Vadisi Bölgesi'ni çekip aldığımızda dünya finans merkezi ve dünyanın en katma değeri yüksek sektörlerinin merkezi yine Amerika. Kısacası asıl savaş şimdi başlıyor.

ÇİN'İN YUMUŞAK GÜÇ OLMA DURUMU

Mesele mevcut ekonomik güçlerinin yanında

Çin'in yumuşak güç olma yoluna nasıl evrileceği. Bunun en büyük işaretlerinden biri Çin'in Orta Doğu'daki son dönem hamleleri ile görmeye başladık. Yıllara dayanan İran-Suudi Arabistan gerginliğinde; Çin topa girdi ve yıllardır devam eden iki ülke arasındaki kolay kolay aşılması mümkün olmayacak sorunları bir kenara öteleyip, iki ülkeyi birçok noktada masaya oturttu. Hep söylerim arabuluculuk için gerekli iki şey vardır. Ya arabulucu olan ülkenin diğer ülkelere maddi artılar sağlaması gerek ya da iki tarafında çekindiği ve herhangi bir yaptırımdan korktuğu ülke durumu. Örneğin Çin'de bu gücün ikisi birden olmasına rağmen Amerika'nın çok uzun zaman önce kaybetmeye başladığı yumuşak güç olabilme ve ekonomi ile herkese kazandırarak lider olma durumu dışına çıkmaya başlamıştır. İran ile Suudi Arabistan örneğine baktığınızda Amerika'nın ne bağımsız bir arabulucu olabilmesi artık mümkündür ne tarafsız ne de adaletli. Çünkü Amerika yıllar içerisinde evrimleşen politikaları ile Soğuk Savaş'ın Marshall Planı'nın temelini oluşturan kapital ekonomiler birlikte güçlensin bakışının çok dışına çıktı. Herkesin kazandığı finansal destek ve avantajlarla ile büyüyen platformlar ve ittifaklar zaman içerisinde finansal avantajlarını kaybedip yerini baskı ile yürüyen birlikteliklere bıraktı.

"Dil sorunu kültürünü yaymada bir engel teşkil ediyor. Bu Çin'in uzun vadeli yatırımları ve projeleri ile çözülecek bir unsur. Yıllardır Amerikan hegemonyasında olan üniversite ve bilim alanı, geçtiğimiz senelerde dünyanın ilk on üniversitesi içerisinde Çin üniversitelerini görmeye başladı."

Çin için siyasi güç olabilmek biraz önce anlattığım etkenler doğrultusunda hem zorluklara hem avantajlara sahip. Dil sorunu kültürünü yaymada bir engel teşkil ediyor. Bu Çin'in uzun vadeli yatırımları ve projeleri ile çözülecek bir unsur. Yıllardır Amerikan hegemonyasında olan üniversite ve bilim alanı, geçtiğimiz senelerde dünyanın ilk on üniversitesi içerisinde Çin üniversitelerini görmeye başladı. Çin'in ekonomik artılarını söylemeye gerek yok zaten en avantajlı olduğu nokta onlar. Teknoloji alanında artık sadece üretici değil aynı zamanda icat eden ve teknoloji bilgisi ve alt yapısı satan ülke konumuna geldi. Kısaca Çin ile Amerika arasındaki ticari mücadele önümüzde yaşayacağımız ve muhtemel gelecek 20 sene içerisinde şekillenecek olan büyük Çin Amerikan mücadelesinin sadece temellerini görüyoruz. Afrika'daki güç mücadelesi, Akdeniz'deki ticaret hakimiyeti, Orta Doğu'da sadece ekonomik değil siyasi güç olma istikameti ister istemez Çin'i ve Çin'in artık ekonominin ötesinde siyasi bir aktör olma zorunluluğu kısa zamanda Amerika ve Çin'i hiç olmadığı kadar gergin bir şekilde karşı karşıya getirecek.

Bu süreç tam anlamıyla bir Soğuk Savaş süreciyle kıyaslanamaz. İki ülkenin hem ham madde hem ticaret pazarlarında etkin olmak için vereceği siyasi güç mücadelesine dönüşecek.

SİBER GÜVENLİĞİ ÇİN EKSENİNDE ANLAMAK

Uluslararası sistemin kara, hava ve deniz üçgeni, siber uzayın her geçen gün daha da yer edindiği yaşamlarımızda ana eksenini de sanal dünyanın hegemonyasına kaydırır durumdadır. Bu nedenle günümüzde ülkelerin sınırları, artık, siber alan ölçeğinde güvenlikleştirilmelidir.

Doç. Dr. Arzu Al

Teknolojik gelişmeler söz konusu olduğunda başat güçlerden biri olan Çin Halk Cumhuriyeti için siber dünya oldukça önem arz eden bir konudur. Yaklaşık 50 yıl kadar kendini dış dünyaya kapatarak ciddi bir teknolojik gelişim kaydedip önemli bir teknolojik altyapı oluşturmuş olan devlet, şimdilerde BM'nin mevcut rolünün tanınmasına odaklanmış durumdadır. Bir diğer ifade ile devlet, sanal dünyada mevcut olan tüm kaynaklara, uluslararası sistemdeki tüm aktörlerin erişebileceği bir arenayı desteklemeye başlamış durumdadır. Örneğin, kendi sosyal medya platformları olan Renren, Baidu ya da Sina Weibo ile data güvenliğini yıllarca koruyan Çin, çeşitli kısıtlamalar ya da direkt olarak uygulamaya koyduğu sansür çalışmaları ile de kendi siber egemenliğini yıllarca korumuştur. Ancak bu totaliter tavır BM'nin devlet politikalarında yer edinmeye başlaması ile 2020 Ocak'ında, ABD'nin elinde olan sunucuların (Facebook ya da Twitter gibi sosyal medya platformları) ilk aşamada politika yapımcıların erişimine açılarak aşılmaya başlamıştır. Nite-

"Çin'de devlet açısından siber güvenliği önemli kılan konular; siber eylemlerle ülkedeki kritik altyapı fonksiyonlarının zarara uğratılması, internetin, bilginin ve her türlü sanal dosyanın toplum düzenine, ekonomik gelişim sürecine, bireysel mülkiyet hakkına, askeri kapasitesinin gelişimine zarar vermek amacıyla kullanılması gibi etmenlerdir."

kim bu durum, küresel internet sanayisinin de hem dengeli hem de şeffaf bir şekilde yönetilmesine olanak tanımaya yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda da Çin, BM bünyesinde adaletli bir uluslararası internet kurumunun oluşumunu destekleyerek esasında hem ulusal hem de uluslararası siber güvenlikte öncü olmak istediğini dile getirmeye çalışmaktadır. Bir diğer ifade ile Çin, çağın gerekliliklerine ayak uydurmaya başlamıştır.

Tarihsel bir perspektifte konuya yaklaşıldığında özellikle milenyumun ilk on yılından sonra bilişim teknolojileri nezdinde sunulan olanakları kullanmaya başlayarak, yeni teknolojik gelişmelere de her geçen sene daha da bağımlı hale gelen Çin için benimsemeye başladığı BM algısı, teknolojik hegemonyasından tamamen vazgeçtiği anlamına da gelmemektedir. Öyle ki konuya özellikle politik perspektifte yaklaşıldığında, ortak bir bakış açısının dışında,

yine de Batılı ülkelere çeşitli noktalarda ayrıştığı görülmektedir. Bakıldığında, teknolojik gelişiminin arkasında içe dönük, dışa kapalı bir politikanın benimsendiği yarım asırlık alışkanlıkların hemen geride bırakılması da pek kolay değildir. Çin'de devlet açısından siber güvenliği önemli kılan konular; "siber eylemlerle ülkedeki kritik altyapı fonk-

1 Doç. Dr. Arzu Al, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası Politik İktisat Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, TESAM Yürütme Kurulu Üyesi.

siyonlarının zarara uğratılması, internetin, bilginin ve her türlü sanal dosyanın toplum düzenine, ekonomik gelişim sürecine, bireysel mülkiyet hakkına, askeri kapasitesinin gelişimine zarar vermek amacıyla kullanılması gibi etmenlerdir”. Yani aslında bir başka ifade ile yukarıda ifade edilen tehditlere karşı Çin’in uyguladığı politikalar henüz ulusal ve uluslararası platforma “kısmen” kapalı olması suretiyle Batılı ülkelerden ayrılmaktadır. Daha bir başka ifade ile de “rakip devletlerin verilerine gizlice ulaşabilmesi, siber casusluk yapabilmesi ve diğer ülkelerin internet tabanlı şirketlerinin altyapısına siber saldırılar düzenleyebilmesi, devletin bu alanda ciddi bir kapasiteye ulaştığını gözler önüne sermektedir”. Bakıldığında yürütülen bu politikanın ana yaklaşımı “bağımsız internet teknolojisi olmadan siber güvenliğin sağlanamayacağı yönündedir”.

Nitekim 2010 yılında devletin yayınladığı Savunma Raporu’nda da siber alanın özellikle ulusal güvenlik söz konusu olduğunda daha da farklılaştırılarak güçlendirilmesine yönelik birtakım gerekliliklerin altı çizilmiştir. Bu anlamda belli başlı yatırımların yapılacak olduğunun vurgulanması da önemlidir. Nitekim, Hauke Johannes Gierow 2015 yılındaki çalışmasında,

Çin’in uluslararası değil, ulusal güvenliği için siber güvenlik alanında birtakım teknolojik çalışmaları üretmeye devam ederken, aynı zamanda bu alanda küresel aktörlerin hegemonyasından uzaklaşma politikasını da belirli ölçülerde devam ettirdiğini ifade etmeyi unutmamıştır.

Diplomatik açıdan, Çin’in siber diplomasisi üç ana amaç üzerinde hayat bulmaktadır. Bunlar: “Bilişim teknolojilerine yönelik tehditleri sınırlandırmak; siber uzayı ulusal güvenliği temel alarak geliştirerek genişletmek; uluslararası ilişkilerin ana aktörü ABD ve diğer ülkeler başta olmak üzere hem dış hem de iç tehditlere karşı siber güvenlik stratejileri oluşturmaktır”. Bu politik yaklaşımlar Çin’in Halk Cumhuriyeti’nce kabul görmüş olan “Siber Güvenlik Kanunu”nun ilk maddesinde de oldukça açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“Hukuk kapsamında siber uzay egemenliğini ulusal, sosyal ve kamu menfaatlerini koruyarak, vatandaşların, tüzel kişilerin ve diğer kuruluşların yasal haklarının ve çıkarlarının korunmasıyla birlikte toplumun bilgilendirilmesini sağlayarak gelişimini temin etmek.”

Burada özellikle altının çizilmesi gereken

bir diğer husus da ekonomik yaklaşımdır. Nitekim bilişim hukuku ve adli bilişim uzmanı Nigar Guliyeva'nın da ifade ettiği gibi "devletin herhangi bir kurumuna yapılan siber saldırı, ulusal güvenliği krize sokarak devlet kurumlarını ve finans sektörünü etkisiz hale getirebilir; bu tehlikeyi göz önünde bulunduran Pekin, siber güvenlik tedbirlerini gerçekleştirerek ulusal güvenliğini koruma altına almaya çalışmaktadır". Bu nedenle BM nezdinde ortak bir uluslararası siber güvenlik oluşumunu desteklemesinin yanı sıra, öteki taraftan ulusal güvenlik kapasitesinin de gelişimini atlamayan devletin bu duruşu ile rakip ülkelere risk ve tehdit oluşturabilecek kozların da ortaya çıktığı bir gerçektir. Bir diğer ifade ile devletin siber güvenlik konusunda geliştirdiği politikalar güçlü ulusal güvenlik standartlarının oluşturulması dışında, "diğer ülkelerin siber güvenliklerine risk ve tehdit oluşturan bir çizgi" de izlemektedir. Örneğin 2014 yılında Çinli

"Devletin siber güvenlik konusunda geliştirdiği politikalar güçlü ulusal güvenlik standartlarının oluşturulması dışında, "diğer ülkelerin siber güvenliklerine risk ve tehdit oluşturan bir çizgi" de izlemektedir."

hackerların ABD'ye yönelik çeşitli casusluk faaliyetleri yürüttüklerinin öne sürüldüğü bir kongrede daha sonra Pekin-Washington hattında gerginlik ortaya çıkmıştır. Bakıldığında özellikle altı çizilmelidir ki dünya genelinde yer alan ana sunuculardan 13'ünün

10'u ABD tekelinde yer almaktadır. Üstelik bu sunucuların hepsi, "İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu"nun kontrolindedir. Bu durum ciddi bir teknolojik gelişme kaydeden Çin için aslında rahatsızlık sebebidir. Bu anlamda içerisinde bulunduğumuz dijital dönüşüm çağında gelecek hamleler de merakla beklenir niteliktedir. Bakıldığında her ne kadar ortak aklın konuşulduğu bir dünya düzeninden bahsediliyor olsa da anarşik bir ortam olan siber dünyada, yalnızca devletleri değil, devlet dışı aktörleri de unutmadan Çin'in daha da ciddi yatırımlar yapacak olduğu beklenmektedir.

O halde diyebiliriz ki standardı belirleyecek olan, dünyayı da belirleyecektir...

ÇİN VE AFRİKA'DA GEÇ SÖMÜRGEÇİLİK

Afrika kıtası geçmişten günümüze gerek yer altı ve yer üstü kaynakları gerekse nüfus potansiyeli bakımından küresel güçlerin ilgisini çekmiştir. Geçmişte kolonyalizmden nasibini alan kıta, dekolonizasyon sonrasında da güçlü devletlerin rekabet sahası olmaya devam etmektedir. Büyüyen ekonomisiyle küresel siyasette söz sahibi olan Çin de Afrika kıtası ülkeleriyle bağımsızlıklarını kazanmaya başladıkları dönemden beri ilgilenmektedir. Çin'in artan enerji ve pazar ihtiyacı Afrika ülkeleriyle ilişkilerini etkileyen temel faktördür.

Doç. Dr. Levent Ersin ORALLI

Afrika ülkelerinin bir kısmı önemli petrol ve doğalgaz kaynakları ve büyük nüfuslarıyla güçlü bir pazar potansiyeline sahip konumdadırlar.

Ancak zengin doğal kaynaklarına rağmen ekonomik, siyasal, sosyal ve güvenlik alanlarında birçok sorunla karşı karşıya durumdadırlar. Bu sorunların temeli küresel güçlerin kıtaya yönelik politikalarının sömürü amaçlı olması ve istikrarsızlığı tetiklemesidir. Bu çalışmanın amacı Çin'in Afrika kıtasıyla ilişkilerinin tarihsel seyri ve politik amaçlarının incelenmesi ve bu ilişkileri neo-kolonyalizm kavramıyla açıklamaktır. Bu bağlamda Çin'in kıtadaki varlığının istikrarı mı yoksa istikrarsızlığı mı beraberinde getirdiği sorusuna cevap aranacaktır.

GİRİŞ

Çin'in kıtaya bakışı özellikle 21. yüzyıl itibarıyla ekonomi temelli olmuştur. Çin'in küresel bir güç olma yolundaki stratejik adımları Afrika kıtası ile işbirliklerini ve ekonomik bağlarını güçlendirmeye yönelmiştir. Çin'in kıtada

çok sayıda devletle ekonomik ve diplomatik bağları bulunmaktadır. Bu ilişkilerin Çin'in stratejik hedeflerine nasıl hizmet ettiğini anlamak bakımından Çin'in kıtaya yönelik politikalarının amaçları ve ortaya konulan somut adımlar incelenmelidir.

"Çin, Afrika kıtası ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmaya başladığı dönemden beri kıta ülkelerine destek amaçlı altyapı projelerinin desteklenmesi, teknik destek sağlama ve faizsiz ya da düşük faizli krediler vermek gibi yardımlar yapmıştır."

Çin, Afrika kıtası ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmaya başladığı dönemden beri kıta ülkelerine destek amaçlı altyapı projelerinin desteklenmesi, teknik destek sağlamak ve faizsiz ya da düşük faizli krediler vermek gibi yardımlar yapmıştır. Bu yardımlar ideolojik ve politik amaçları gerçekleştirmek amacıyla Afrika kıtasıyla ilişkileri kuvvetlendirmek ve emperyalist dünyaya karşı Güney-Güney işbirliğini sağlamak, sömürgeci güçlere karşı Afrikalı devletleri desteklemek, Çin'in ideolojik anlayışını aktarmak, uluslararası toplumda Çin'in tanınmasını sağlamak ve destek kazanmak gibi amaçlarla yapılmıştır. Bu amaçlar Çin'in kendi iç politik şartları ve uluslararası konjonktüre göre değişiklik göstermiştir.

Çin'in dış yardımları üç döneme ayrılmıştır. İlk dönem 1950-1980'lerin ortasına kadar olan politik ve ideolojik hedefler doğrultusunda yapılan yardımlardır. Bu dönemde Çin

1 Doç. Dr. Levent Ersin ORALLI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, AHBVÜ Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, TESAM Yürütme Kurulu Üyesi.

yeni bağımsızlık kazanan Afrikalı ülkelere hibeler, faizsiz krediler, teknik destekler sağlamış ayrıca bağımsızlık mücadelelerini desteklemiştir. İkincisi 1980'lerin sonundan 1990'ların ortasına kadar olan dönemdir ve bu dönemde yardımlarda "eşitlik" ilkesi vurgulanmış ve ekonomik faktörler politik amaçların önüne geçmiştir. Son olarak 1990 sonrası dönemde ise stratejik hedeflere yönelik ekonomik açılımlar olduğu dönemdir. Bu dönemde Çin ekonomik gücünü artırmış bir aktör olarak Afrika'da endüstrileşme odaklı yatırımlara yönelmiştir. Bu dönemde karşılıklı fayda, ortak kalkınma gibi ilkeler vurgulanmıştır.

Çin'in Afrika'daki etkisi ve sağlam ilişkisi uzun yıllar içinde inşa edilmiştir. Yani Pekin'in kıta üzerindeki nüfuzu yalnızca Çin'in son zamanlarda gelişen ekonomisinin ve Afrika hammaddelerine yönelik artan talebinin bir sonucu değil, uzun yıllardır sürdürülen yardım, ticari, kültürel ve teknik destek gibi alanlarda kurulan ilişkiler ve yatırımların sonucudur. Ancak bu yardım ve yatırımlar karşılıksız değildir. Pekin hükümeti Çin'in ekonomik büyüme zorunluluğunun Afrika kıtasıyla ticari faaliyetlerin gelişmesine bağlı olduğunun farkındadır. Bu nedenle Çin, Afrika ile olan ilişkilerine her geçen yıl daha da ivme kazandırarak çok boyutlu bir hale getirmek istemektedir. Çin yalnızca Afrika'ya değil Asya, Latin Amerika, Karayipler gibi birçok bölgede gelişmekte olan ülkelere yardımlar yapmıştır. 2009 yılı verilerine göre Çin'den düzenli olarak bağış alan 123 gelişmekte olan ülkenin 41'i Afrika ülkesidir.

Asya ve Afrika kıtaları dünyada en az gelişmiş ülkelerin büyük bir kısmına ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle % 80 oranla Çin yardımlarından en yüksek pay alan ülkeler bu iki kıtada yer almaktadır. Bu yardımlar genellikle zayıf devletlere hibe verme, borç erteleme, sıfır faizli krediler ya da kalkınma kredileri sağlanarak yapılmaktadır. 2009 yılında Çin 106,2 milyar Yuan Hibe, 76,54 milyar Yuan faizsiz kredi ve 73,55 milyar Yuan imtiyazlı kredi olmak üzere toplamda 256,29 milyar Yuan bağış yapmıştır. Özellikle

hibe ve sıfır faizli krediler 1995 yılına kadar Çin'in dış yardım stratejisinin ana aktörü konumundadır. 2005 yılı sonrasında Çin Exim Bank 55 projeye 800 milyon dolarlık destek vermiş ve bu rakam 2007 yılı sonunda 1,5 milyar dolara çıkmıştır. Ayrıca 2009 yılında 35 Afrika ülkesinin Çin'e olan 312 kalem borcu silinmiştir ki, Çin, yumuşak güç olgusu, kamu diplomasisi araçları ve iktisadi güç temelli yaklaşımıyla sahada bir sempati iklimi yaratma telaşı içerisinde.

ÇİN'İN AFRIKA'DAKİ STRATEJİK HEDEFLERİ

21. yüzyılda Afrika Çin ilişkileri daha pragmatik temelde yürütülmekte, ekonomi ve karşılıklı fayda ilkelerine dayanmaktadır. Çin'in günümüzde kıta ülkelerine yaptığı yardımlar yapı projeleri, tıbbi destek ve Afrikalı öğrencilere Çin'de eğitim almaları için burs imkanı şeklinde üç alanda gerçekleşmektedir. Yapı projeleri kapsamında Çin Afrika'da hava alanları, yollar, hükümet binaları, fabrika, stadyum gibi büyük projelerde de yer almıştır. Ayrıca insan kaynağı bakımından Afrikalı halklara teknik eğitimler vererek nitelikli insan kaynağı oluşması konusunda katkı sağlamıştır. Diğer yandan Çin Afrika'nın petrol, kereste, bakır, krom gibi doğal kaynaklarına da yatırımlar yapmıştır. Bu yardımlar ve yatırımlarda Afrika'nın gelişen ekonomisinin üretim ve gelişim için Çin'in yardım ve yatırımlarına, ekonomik ve teknolojik işbirliğine ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır.

Çin'in bu yardım ve yatırımlardaki temel prensipleri değişmese de devlet işletmeleri kıtaya yapılan işbirliklerinin kilit noktası olarak hükümetin yerini almaya başlamıştır. Ayrıca Çin'e göre endüstriyel ekonomik faaliyetler oluşturmak için Afrika'nın tarımsal, mineral ve metalurjik kaynaklarını zenginleştirmesi alanında yatırımlar yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda Çin, Afrika'da metalurjik kaynakların araştırılmasını ve değerlendirilmesini teşvik etmektedir. Bu noktada Afrikalı ülkeler ve

Çin doğal kaynakların kullanımında işbirliği yapmaktadır. Bu duruma Çin açısından bakıldığında ihtiyaç duyduğu enerji kaynağını kıta ülkelerinden sağlamak için bu ilkelerdeki yatırımlarını ve yardımlarını kullanmaktadır.

Çin'in yardım politikalarına dayalı ilişkilerini güçlendirmesi süreci 1970'li yıllarla başlayan etkileşimin 2000'li yıllarda artış göstermiş olmasıyla kamu diplomasisi araçlarının kıtada zirveye ulaştığı dönemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin'in 2000 sonrası artan sanayileşme ve enerji ihtiyacı göz önüne alındığında bu ihtiyacı Ortadoğu bölgesinden sonra en çok rezerve sahip Afrika kıtasından, özellikle Nijerya gibi zengin petrol ve enerji rezervine sahip Afrika ülkelerinden, karşılamak amacıyla yardımlarını aktardığını söylemek mümkündür. Bu noktadan bakıldığında Çin'in yardım politikalarının Afrika'nın kaynaklarına erişmek ve kıta ülkelerini kendisine bağımlı hale getirmek için bir araç olarak kullandığı değerlendirilebilir.

Çin'in yardım politikası herhangi bir bağlılığı beraberinde getirmediği söylemini içinde barındırsa da ekonomik ilişkiler bağımlılık koşullarını beraberinde getirmektedir. Bu koşullar iktisadi pozisyon ve aynı zamanda devletlerin yönetimiyle de ilgilidir. Çin'in

yardım politikası şüphesiz tamamen karşılıksız değildir, Çin'in çıkarlarına hizmet eden önemli araçlardan biridir. Bu nedenle Çin'in bu gibi yardım politikalarıyla kıta ülkeleri üzerinde elde ettiği nüfuz veya imtiyaz, neo-kolonyal bir görüntü çizmektedir. Bu bakımdan Çin'in yardım politikaları kısa vadede görünmese de orta ve uzun vadede kıta ülkelerinin bağımsızlık ve güvenliği açısından sorun teşkil etme riski taşımaktadır. Özellikle doğal kaynakların çıkarılması ve kullanımı konusunda Çin'in tutumu kolonyal dönemdeki sömürü ilişkisiyle benzerlikler taşımaktadır.

Sanayileşme sürecinin etkisi ve önemli büyüme rakamlarının yakalanmasıyla birlikte Çin'in kıtaya kurduğu diplomatik ilişkiler ekonomik hedeflere hizmet etmeye başlamıştır. Ekonomik bağların güçlendirilmesi ve ticaret hacminin artırılması amacıyla bu dönemde Çinli liderler Afrika'da birçok ülkeye ziyaretler yapmışlardır. 2006 yılı Pekin hükümeti tarafından Afrika Yılı ilan edilmiştir. Bu bağlamda kıtaya yapılan yardım ve yatırımlar pragmatik bir temelde olmuştur. Çin'in bu yaklaşımı kıtaya ilişkilerini enerji ve hammadde ihtiyacınayönelik geliştirmesine sebep olmuştur. 2000 yılında Pekin'de ilki düzenlenen FOCAC zirvesi 2006 yılında yeniden toplanmış ve Çin Afrika ilişkilerinde

dönüm noktası olmuştur. Forumda Çin - Afrika stratejik işbirliğinin yeni formunun politik eşitlik ve karşılıklı güven, ekonomik olarak karşılıklı kazanç odaklı işbirliği ve kültürel değişim ilkelerine dayalı olduğu belirtilmiştir. Zirvenin çıktılarında daha birçok ekonomik yatırım ve ticari işbirliği kararlarının olması ekonomik işbirliği ilkesinin diğer ilkelerden daha ön planda olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan Çin'in ekonomik büyüme hedeflerinin gerçekleştirilmesi için üretimin sürekliliği gereklidir. Bu durum Çin için ciddi bir enerji ihtiyacı doğurmaktadır. Bu nedenle Ortadoğu petrol şirketleriyle işbirliği yürüterek bu ihtiyacı karşılamak istese de bu Çin'in petrol talebini karşılamakta yeterli olmayabilir. Bu durum benzin, havacılık ve dizel yakıtı gibi ürünlere daha kolay dönüştürülebilen hafif petrole erişimi daha değerli hale getirmektedir. Hafif petrol rezervlerinin dünyada azalmasıyla birlikte Afrika Kıtası kıyılarında doğal kaynak arayışları hız kazanmış ve önemli miktarda yeni petrol rezervi tespit edilmiştir. Bu durumun işleme maliyetini düşürecek olması Çin'in Afrika kaynaklarına ilgisini artırmaktadır.

Çin'in petrol ve enerji rezervlerine yönelik bazı stratejik adımları vardır. Bunlardan ilki kıtadaki çatışma bölgelerine diğer ülkelerin aksine yatırım yapmaktan çekinmemesidir. Örneğin Angola'da uzun yıllar süren iç savaş sonrasında Çin bölgeye hızla yatırım yapmaya başlamıştır. Bu kapsamda Angola'ya tahrip olmuş altyapısını onarması için 3 milyar dolarlık petrol destekli bir kredi vermiştir. Bu durum Çin'in petrol kaynaklarına erişimdeki istekliliğini göstermektedir. İkinci olarak Çinli enerji şirketleri kaynak bakımından zengin Afrika ülkelerine araştırma ve geliştirme çalışmaları için yüksek fonlar ve iş gücü sağlamaktadır.

Bu durum petrolün çıkarılmasında Çin'i etkin hale getirirken yerel hükümeti ve halkı saf dışı bırakan bir adımdır. Üçüncü olarak Çin petrol alanında ulusal hükümetler, devlet kontrolündeki enerji şirketleri ve bireysel işletmelerle işbirlikleri geliştirerek petrol çıkarma sürecine ortak olmaktadır. Bu adım Çin'in yerel yönetimler ve şirketlerle entegre olarak uzun vadede kıtada varlık göstermesine hizmet edecektir. Çin açısından stratejik olarak kazançlı bir hamleyken yerel hükümetler bakımından ülkenin doğal kaynak rezervleri üzerinde

yabancı hakimiyetini artıran bir girişim olması bakımından milli egemenlik ve güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Ayrıca bu yaklaşım Afrikalı yerel hükümetleri doğal kaynaklara erişimi konusunda Çin'e bağımlı hale getirecek bir hamledir.

Diğer yandan Çin'in Afrika kıtasına yönelik politikasını etkileyen bir diğer unsur Çin'in 2013 yılında açıkladığı Kuşak-Yol Girişimidir. Kuşak-Yol Girişimi tarihi İpek Yolu üzerindeki ülkelerin ekonomik entegrasyonunu hızlandırmayı ve altyapı geliştirmeyi

amaçlayan kıtalar arası ve uzun vadeli bir politika ve yatırım aracıdır. Girişim kapsamında öngörülen projelerin hayata geçirilmesi neticesinde Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının ve komşu denizlerin bağlantısı güçlendirilecektir. Bu sayede Çin sanayisinden çıkan bir mal kolaylıkla farklı kıtalara ulaşabilecektir. Girişimin hayata geçirilmeye başlanan bölümleri ekonomik olarak bölgeye katkı sağlamaktadır; fakat şüphesiz en büyük faydayı Çin görmektedir. Girişimin tamamen hayata geçirilmesiyle sağlanacak kazanç ABD ile olan küresel rekabette Çin'e çok ayrıcalıklı bir alan sağlayacaktır. Girişim Çin'in küresel siyasette etkin olma amacını taşımaktadır. Bu nedenle Kuşak Yol Girişimi kapsamında Afrika kıtası Çin için önem arz etmektedir.

"Kuşak-Yol Girişimi, tarihi İpek Yolu üzerindeki ülkelerin ekonomik entegrasyonunu hızlandırmayı ve altyapı geliştirmeyi amaçlayan kıtalar arası ve uzun vadeli bir politika ve yatırım aracıdır."

Girişim kapsamındayeralan coğrafyaküresel nüfusun üçte ikisini, enerji kaynaklarının ise dörtte üçünü içine almaktadır. Afrika kıtası özelinde bakıldığında girişim kapsamında özellikle Kenya, Cibuti, Mısır, Etiyopya, Tanzania, Zambiya, Angola gibi ülkeler önem arz etmekle birlikte yapılacak ulaşım kanalları neticesinde kıtanın diğer devletleri de girişimden pay alacaktır. Girişim kıtaya yatırım sağlaması ve alt yapı çalışmalarını desteklemesi bakımından olumlu bir etki olarak görülse de aslında Afrika ülkeleri gibi ekonomik zorluklar yaşayan ülkeler için birçok zorluğu beraberinde getirmektedir. Girişim kapsamında yapılması planlanan limanlar, havaalanları, demir yolları ve benzeri yatırımlar yüksek bütçeli altyapı çalışmalarıdır ve Afrikalı devletlerin bunları karşılayacak bütçesi olmaması finansman olarak hükümetleri Çin'e bağımlı hale getirmektedir. Ayrıca Çin'in sağladığı finansman desteği genellikle kredi şeklinde olmakta ve bu kredinin geri ödenmemesi durumunda Çin işletmelerin devrini almaktadır. Görünen tabloda Çin kalkınma odaklı sağladığı ekonomik destekleri sonraki adımda baskı aracı olarak kullanabildiği bir borç diplomasisi yürütmektedir. Bu durum Afrikalı ülkeleri hem Çin'e bağımlı hale getirirken hem de bir devletin havaalanları, demiryolları, limanlar gibi stratejik öneme sahip alt yapı birimlerinde yabancı hakimiyetine neden olmaktadır. (Yılmaz, 2020, s. 360) Bu bakımdan Kuşak Yol Girişimi kapsamında yapılan yatırımlar ilk aşamada finansal olarak sonraki aşamalarda ise borç tuzağı ve işletme hakkı bakımından neo-kolonyal nitelikte adımlar olarak dikkat çekmektedir.

SONUÇ

Çin-Afrika ilişkileri günümüzde yoğunluğu artan seyirde ilerlemektedir. Bu ilişkilerin temel dinamiği ekonomik çıkarlardır. Çin'in küresel siyasette süper güç olma yolunda izlediği ekonomi politikası dış politikasını da şekillendirmektedir. Çin'in hızla artan üretim kapasitesiyle birlikte enerji ve pazar ihtiyacı da artmaktadır. Bu iki ihtiyaca da karşılık

verebilecek Afrika kıtası Çin için önem arz etmektedir. Bu nedenle özellikle 2000 yılı sonrasında ekonomik ilişkilerde hızlı bir artış söz konusu olmuştur. Ayrıca Çin'in küresel bir güç olması yolunda önemli bir faktör olan Kuşak-Yol Girişimi Avrupa-Asya-Afrika kıtalarını birbirine bağlayan ve Çin pazarından çıkan bir malın rahatlıkla diğer kıtalara erişimini sağlamayı hedefleyen bir girişimdir. Girişimin duyurulduğu 2013 yılından beri Kuşak Yol Girişimi güzergahındaki ülkelere Çin tarafından önemli yatırımlar yapılmaktadır. Afrika kıtası ülkeleri de bu yatırımlardan nasibini almaktadır.

Çin'in Afrika politikasına bakıldığında söylem olarak eşitlik, karşılıklı iç içlerine karışmama, karşılıklı fayda gibi temel prensiplerin öne çıktığı görülmektedir. Ancak ilişkilerin doğasına bakıldığında bu prensiplerin çoğunlukla söylemden öteye geçmediği; Afrika ülkelerinin bugün yaşadığı sorunlara bakıldığında ekonomik, siyasal ve sosyal alanlardaki sıkıntıların bağımsızlığın kazanıldığı yıllardan bu yana çözüme kavuşmadığı görülmektedir. Ekonomik olarak ilerleme kaydedilmiş olsa da bu ilerlemenin toplumsal olarak karşılık bulmuyor olması, halkın refah seviyesini yükseltememesi bu ilerlemenin doğasını sorgulamaya açmaktadır. Ayrıca ekonomik ilişkiler yakından incelendiğinde sağlanan kredilerin, yapılan yatırımların ve ticari ilişkilerin kısa ve uzun vadede Çin için olumlu etkileri olurken Afrika kıtası ülkeleri için durum bu şekilde değildir. Afrika kıtası ülkelere sağlanan kredilerin uzun vadede borç tuzağına dönüştüğü örnekler kalkınma ve refah seviyesinin artışı amacıyla sağlanan kredilerin aslında olumsuz sonuçlara ulaştığını göstermektedir. Ayrıca yapılan yardımların yüksek finansman gerektiren ve liman, hava alanı, devlet daireleri, demir yolları gibi bir ülkenin stratejik kanalları üzerine projelerden oluşması Afrikalı devletlerin bu gibi kilit yapılar için dahi dışa bağımlı bir durumda olduğuna işaret etmektedir. Bu bağımlılık şüphesiz ki uzun vadede yönetimsel ve iktisadi boyutta

karar alma süreçlerine etkiyi beraberinde getirecektir.

Ayrıca yapılan yatırım alanları ve ithalat ihracat kalemlerine bakıldığında doğal kaynakların hatırı sayılır payı dikkat çekmektedir. Çin'den kıta ülkelerine ihraç edilen mallara bakıldığında teknolojik ürünler ve tüketim malları ön plandadır. Toplumun sıkça kullandığı tüketim mallarının düşük maliyetli olması nedeniyle Çin'den ithal ediliyor olması uzun vadede Afrikalı ülkelerin üretim potansiyelini düşürecek ve üretmeyen sürekli dışa bağımlı bir tüketim toplumu ortaya çıkaracaktır. Bu durum Afrikalı ülkeleri borç tuzağına düşürerek ekonomik kaynaklarının yönetiminde müdahaleye açık hale getirmektedir. Ayrıca bu borçların karşılığında devletlerin kilit kurumlarının yabancı işletmelere kiralanmasına yol açmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse Çin-Afrika ülkeleri arasındaki ticaretin doğası eşitsizliğe dayalıdır ve Çin'in ekonomik olarak büyümesine hizmet ederken Afrikalı ülkelerin dış ticaret açığının derinleşmesine yol açmaktadır.

Çin'in Afrika açılımında öne çıkan ilişki düzey değerlendirildiğinde ilişkilerin kurulduğu 1971 yılından beri yapılan yatırımlar ve sağlanan kredilerin toplumsal refahın artmasına hizmet etmediği açıktır. Afrika coğrafyasının başlıca sorunlarından

biri tarımsal üretimin geri planda kalmasıdır. Bunun nedenleri arasında otlak alanlar üzerindeki tartışmaların güvenlik problemi doğurması ve çiftçiliği engellemesinin yanı sıra hükümetin gerekli tarım politikalarını yürütmemesi de etkilemektedir. Yapılan yardımların ağırlıklı olarak doğal kaynakların çıkarılması ve işlenmesi, ulaşım yolları ya da liman, havaalanı gibi alanlara yapılıyor olması tarım politikalarına yönelimi kısıtlamaktadır. Ayrıca bölgenin Çin'e yönelik ihracat kaleminde petrol ve doğalgazın önemli bir yer tutması; tarımsal alana gerekli önemin verilmemesine, sanayileşme noktasında endüstrinin geri planda kalmasına, doğalgaz ve petrole bağımlı bir ekonomik kalkınma ile ekonomik çeşitlenmenin sağlanamamasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla doğal kaynaklara odaklı yatırımlar ve sağlanan krediler Afrika genelinde toplumsal refahın artmasına sebep olmadığı gibi aksi yönde ülkelerin ekonomisini kırılgan hale getirmektedir. Bu nedenle Çin-Afrika ilişkilerinin doğası Çin tarafının çıkarlarına hizmet ederken Afrika kıtasının geri kalmasına ve kaynaklarının halka eşit şekilde dağıtılamamasına zemin oluşturmaktadır. Bu geri kalmışlığın getirdiği sosyal sorunlar bölgede istikrarsızlığa, sosyal çatışmalara, güvensizlik ortamına, kırılgan siyasal ve ekonomik yapıya neden olmaktadır.

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI BAĞLAMINDA ÇİN-BATI İLİŞKİLERİ

Rusya-Ukrayna savaşının başından itibaren, Çin'in bu savaşa ve işgale resmi tepkisi genellikle muğlak olmuştur. Çinli yetkililer Rusya'nın Ukrayna'daki hareketinin işgal olduğunu onaylamakla birlikte bu işgali şiddetle kınamayı da reddetmiştir.

Doç. Dr. Rüştü Salim Savaş Biçer

Kremlin gibi Pekin de NATO'nun genişlemesi yoluyla Rusya'yı köşeye sıkıştırdığı için savaştan nihai olarak Batı'nın sorumlu olduğunu ısrarla savunmuş ve Batı'nın Rusya'ya yönelik yaptırımlarını en sert ifadelerle reddetmişlerdir. Çin'in Batıya karşı takındığı bu tutumun nedenlerini ve neredeyse restleşmeye varan stratejik rekabetin temel gerekçelerini anlayabilmek için konuya geniş bir açıdan bakmak gerekmektedir.

Günümüzde değişen uluslararası güvenlik ortamı nedeniyle Asya-Pasifik bölgesinde yoğunlaşan büyük güç rekabeti, bir zamanlar Soğuk Savaş sırasında görülen Doğu ile Batı arasındaki bloklar arası çatışmanın bir devamı olarak yükseldiği ile ilgili endişelere yol açmaktadır. Ayrıca, Rusya-Ukrayna savaşının bölgedeki değişen güvenlik perspektifleri üzerindeki derin etkisi ile nükleer silahların bir ülkenin savunmasındaki rolüne aşırı vurgu yapılması sonucunda ABD'nin genişletilmiş caydırıcılığının güvenilirliğine ilişkin soruların sorulduğu bir dönem yaşanmaktadır. Bu dönemde iç siyasette puan kazanmak ve sorumluluktan kaçmak için her fırsatta birbirlerini suçlayan büyük güçlerin, iklim değişikliği ve salgın hastalıklar gibi geleneksel olmayan ulus ötesi güvenlik tehditleri konusunda bile küresel iş birliği ve ortak mücadele tavrı ortaya

"Büyük güçler, diğer ülkeleri rekabet zemini olarak görme eğiliminde olmalarına rağmen, gerçekte bu ülkelerin kendi çıkarlarını gözettikleri politikalar izlemek durumunda kalmaktadır."

koyması, neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Aynı süreçte orta ve küçük bölgesel güçler ise, önemli ekonomik ve ticari güçlerle karşılıklı bağımlılığı sürdürmeyi yönetirken, Çin hakkında artan endişelere karşı da bir denge kurma ikileminde kalmışlardır. Bu gelişmeler paralelinde Asya-Pasifik bölgesi, artan büyük güç rekabeti koşulları altında faaliyet göstermektedir. Stratejik rekabetin en güçlü oyuncularını olan ABD ve Çin, bazı üst düzeyde doğrudan kurulabilen iletişimlerine rağmen anlamlı bir diyalogdan yoksundur. Bu nedenle de bölgede Pekin,

Pyongyang ve Moskova olarak şekillenen bir Kuzey Üçgeni ile bu üçgenin karşısında Washington, Seul ve Tokyo'dan oluşan bir Güney Üçgeni ortaya çıkmaktadır. Uluslararası güvenlik kapsamında Batı ile Çin arasında yaşanan stratejik rekabeti sadece iki kişilik bir oyun olarak görmek mümkün değildir. Büyük güçler, diğer ülkeleri rekabet zemini olarak görme eğiliminde olmalarına rağmen, gerçekte bu ülkelerin kendi çıkarlarını gözettikleri politikalar izlemek durumunda

kalmaktadır. Rusya-Ukrayna savaşı da gerek bu bağlamda gerekse kuzey ve güney üçgenleri kapsamında Batı ile Çin arasındaki rekabetin yansımalarının görüldüğü bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çin'in benzeri nadir görülen ölçekteki ekonomik büyümesi, Pekin'in dünya siyasetindeki rolü hakkında özellikle de Çin'in küresel aktivizmi, kendi nüfuz alanlarına müdahale-

1 Doç. Dr. Rüştü Salim Savaş Biçer, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

leri ve dış politika seçimlerinin çoğu ekonomik gelişimi ve ihtiyaçları ile yakından ilişkili olduğundan, uluslararası güvenlik üzerine çalışan akademisyenler ve siyasetçiler arasında tartışmalara yol açmaktadır. Bu yükselen güç imajı Çin Devlet yetkililerinin resmi söylemlerinde “barışçıl yükseliş/barışçıl kalkınma” çerçevesinde şekillenmiştir. Son zamanlarda ise bu ifade, sürdürülebilir kalkınma için kazan-kazan ortaklığı inşa etme konusundaki düşmanca tepkileri caydırmak için “uluslararası kalkınma iş birliği” olarak ve artarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bütün bu iyi niyet ile beraber asıl amacı gizlediği de zaman zaman sorgulanan açıklamalara rağmen, ekonomik rekabet temelli fakat güvenlikle gereçlendirilen sorunlar yumağı, Rusya-Ukrayna savaşında Çin’in Rusya’yı destekleyen ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi karar mekanizmalarını da tıkayan politik tercihinde etkili olmuştur. Genel olarak Batı ve Çin arasında olduğu kabul edilen fakat aslında Amerika Birleşik Devletleri’nin başını çektiği Güney Üçgenine stratejik belgelerindeki tehdit değerlendirmesinde Çin’i rakip olarak gördüğünü ifade eden NATO’nun da dahil olmasıyla rekabetin aktörleri ve saflar daha da belirginleşmiştir. Artık Çin ve Batı rekabeti tam bir bloklaşma eğilimine girerek, sadece Asya ve Pasifik bölgesini değil, Arktik Bölge ve Afrika kıtası ile Güney Amerika’yı da kapsar hale gelmiştir.

Stratejik rekabetin derinleşmesinin, Batılı

ülkeler ve Çin’in kriz önleme ve yönetimi konusunda ikili iş birliğini neredeyse imkânsız hale getirdiği konusunda fikir olmakla birlikte, çok taraflı ve geniş kapsamlı olarak, bölgesel bazda güven artırıcı ve kriz önleyici önlemler üzerinde çalışmanın daha verimli olabileceğine dair öneriler bulunmaktadır. Batı ve Çin rekabetinin güvenlik boyutunda çok önemli bir yer tutan balistik füze denemeleri konusunda alınabilecek bu tür önlemler, birbirlerinin Münhasır Ekonomik Bölgeleri dahilinde füze atılmamasına yönelik karşılıklı verilecek güvenceleri veya müştereken tesis edilecek bölgesel bir füze fırlatma bildirim mekanizması aracılığıyla bilgi paylaşımını içerebilir. Aynı şekilde Çin’in giderek artan bir şekilde Birleşmiş Milletler uluslararası insani yardım harekâtı uygulamalarına katılması çok önemli bir gelişme ve temas olarak değerlendirilebilecektir. Artık kemikleşmiş durumdaki güvenlik sorunları konusunda önemli ölçüde bir ilerleme sağlanamaması halinde, bir krizin ya da kaza ile meydana gelebilecek bir olayın çatışmaya dönüşmemesini sağlamak için acil tedbir alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Değişen uluslararası güvenlik ortamına yanıt olarak gelişme gösteren Asya-Pasifik bölgesel güvenlik mimarisi içerisinde Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ya da Dünya Ticaret Örgütü (WTO) benzeri büyük ölçekli kuruluşlar ile Asya merkezli çok uluslu örgütler bulunmakla

birlikte, bu kurum ve kuruluşlar artık bölgedeki uluslararası siyasetin merkezinde yer almamaktadır. Bu kurumlar, liderlerin birbirlerinin ülkelerini ziyaret etmesinin diplomatik gerginlikler nedeniyle zor olabileceği bir ortamda, düzenlenen olağan toplantı ve diğer etkinliklerle liderleri bir araya getiren fırsatlar sağlaması açısından önemini korumakta, ancak bu çok taraflı kurumlar aynı zamanda büyük güçlerin birbirini suçladığı birer sahne haline de gelmiş bulunmaktadır. Bir zamanlar büyük güçler arasında bile daha geniş iş birliği için giriş noktaları olarak görülen küresel ulus ötesi sorunlar artık tamamen siyasileştirilmiş, özellikle Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle hemen her alanda başlayan fikir ayrılıkları, derinleşen stratejik rekabet ve kesin hatlarla belirginleşen bloklaşma, Çin ve Batı ilişkilerinin dışına taşarak Batı-Doğu çatışması için kaçınılmaz bir sıcak savaşın emarelerini vermeye başlamıştır. Bu şartlarda Batı'nın başını çeken ABD'nin Çin'in askeri gücünü ve bu gücün arkasındaki ekonomik dinamizmi hedef alan politikaları, aslında siyasi bağlamda Çin'in güçlenmesine ve nüfuz bölgesinde yeni ittifaklarla etki alanını genişletmesine sebep olmaktadır. ABD'nin peşine takılıp Çin düşmanlığı yürüten Batılı devletler zamanla bu uygulamalarını terk ederek dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin'le ilişkilerini geliştirme gayretine girmişlerdir. Çin ile Rusya arasında Yeni İpek Yolu projesi ve küresel ısınma nedeniyle eriyen buzulların etkisiyle açılan Arktik bölgedeki Kuzey Yolunun kullanımı konuları başta olmak üzere, Şanghay İşbirliği (ŞİO) Örgütü ve Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin oluşturduğu BRICS kapsamındaki ortak girişimlerde Batı'ya karşı blok oluşturma gayretleri, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi karar alma süreçlerine ortak müdahale ile uluslararası güvenlik boyutuna taşınmaktadır.

Önümüzdeki kısa ve orta vadede, yani, bir ila beş yıllık süre içerisinde Çin ve Batı arasındaki stratejik rekabetin sonucunda bir sıcak çatışma beklenmemekle birlikte, kalıcı

sorunların çözümlenmesi için bir uzlaşma zemini bulunamaması halinde uzun vadede karşılaşılabilecek muhtemel çatışma alanları olarak Asya-Pasifik Bölgesi ve Afrika ön plana çıkmaktadır. Bu sıcak çatışmanın önce Batı'nın ve Çin'in vekilleri arasında başlayıp, sonradan doğrudan bir Batı-Çin savaşına dönüşme ihtimali düşüktür. Geçmişteki örnek olaylara bakıldığında, Çin devlet politikasının caydırma ve kuvvet gösterisi ağırlıklı askeri strateji uygulamayı tercih ettiği görülmektedir. Gerginliği kontrollü tırmandırmak suretiyle hasmın enerjisini istediği yönde tüketmek için sürekli ve uzun süreli gerginlik stratejisi uygulamakta, baskıyı azaltmadan ısrarla aynı konu üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Stratejik rekabetin uzun vadede uluslararası barışa tehdit teşkil edecek şekilde Batı ve Çin ama esas olarak ABD-Çin arasında sıcak çatışmaya dönüşme riskini arttıracak gelişmelerden kaçınmak amacıyla yeni bir diplomasi anlayışının benimsenmesi önemlidir. Birleşmiş Milletler bu bağlamda uygun bir zemin sağlayamamaktadır. Batı ve Doğu arasındaki kilit konumu ile Türkiye'nin Rusya-Ukrayna savaşında gösterdiği yapıcı diplomasi girişiminin gelecekte küresel barışın tesisindeki önemi ve insani gerekçelerin herşeyden daha değerli olduğuna yaptığı vurgu nedeniyle önemli bir örnek teşkil ettiği unutulmamalıdır. Türk dış politikasının bölgesel hedeflerin ötesinde küresel kapsamda yeni rol ve sorumluluklar üstlenmesi ve Batı-Çin stratejik rekabetinin dengelenmesine yönelik yeni açılımlara öncülük etmesi için en uygun zaman gelmiştir. Bu açılımlar, Türkiye'nin uluslararası ortamdaki istikrarlı dış politikası, bölgesel krizlerdeki arabulucu uygulamaları ve Batı-Doğu ekseninin en kritik alanlarına ve ülkelere yakın coğrafi konumunun bir sonucu olarak uluslararası barış ve istikrarın korunmasına hizmet etmesi yanında, ulusal çıkarlarına da uygundur.

ÇİN'İN YÜKSELİŞİNDE KRİTİK UNSURLARIN YÖNETİMİ: BÖLGESEL DÜZEN ÜZERİNE YAPTIRIMLAR

Çin'in 1990'lı yıllarda küresel sistemde etkisi hissedilmeye başlayan yükselişi, Batı merkezli uluslararası literatürde çoğunlukla "tehdit algısı" oluşturan analiz ve yorumlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Müge YÜCE

Batılı değerler sisteminin bir bileşeni olan serbest piyasa ilkelerinden en fazla faydayı sağlayan ülke olarak Çin'in zaman içinde giderek daha demokratik bir yönetim anlayışını benimseyeceği beklentileri gerçekleşmemiş, bunun aksine Komünist Parti yönetiminin otoriter eğilimleri arttıkça tehdit söylemleri de literatürde hâkimiyet kazanmıştır.

40 yılı aşkın süre boyunca yüksek ve istikrarlı ekonomik yükselişi, agresif doğrudan yabancı yatırımları, döviz rezervleri ve küresel yönetişime katılma yönünde gösterdiği irade Çin yükselişini "mucize" haline getirse de 21. yüzyıl bu anlatının değişmesini zorunlu kılan kırılma noktaları üzerinden şekillenecektir. Uzun süreli hızlı yükseliş sürecinin yarattığı toplumsal, ekonomik ve ekolojik sorunlar Komünist Parti yönetiminin meşruiyetini ve Çin'in küresel sistemdeki uzun vadeli konumunu belirleyecek kritik unsurlara dönüşmüş durumda.

İlk kez 2010 yılında ABD'yi geçerek dünyanın en fazla enerji tüketen ülkesi haline gelen Çin, bu tarihten itibaren enerji kullanımındaki en büyük artışı 2021 yılında kaydetmiş. Bu yıl aynı zamanda Çin'in ülke içindeki gelir dağılımı eşitsizliğinde en yüksek seviyeleri gördüğü yıllardan biri olmuştur. Piyasa reformlarının

1 Dr. Öğr. Üyesi Müge Yüce, Atatürk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

başladığı 70'lerin sonunda dünyanın gelir dağılımı en eşit ülkeleri arasında olan Çin günümüzde gelir dağılımı en eşit olmayan ülkeler arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler'in 0.4 üzerini alarm seviyesi olarak belirlediği Gini indeksinde 2021 verilerine göre Çin, 0.466 ile en yüksek seviyelerden birine sahiptir (Statista, 2022).

Gelir dağılımı eşitsizliğinin bir bileşeni olan bölgesel eşitsizlik, kendisini en güçlü şekilde kıyı ve iç bölgeler arasındaki farklılıklarda göstermektedir. Gelir eşitsizliği ile beraber

enerji ithalatına bağımlı bir yapı seyreden sürekli hızlı büyüme Çin'in ithal enerji kaynaklarına bağımlılığının 2022'de %72 düzeyinde gerçekleşmesine sebep olmuştur (China Daily, 2022). Son yirmi yılın en düşük seviyesi olan %72 düzeyi, ithal enerjiye bağımlılıkta alarm seviyesinin çoktan geçildiğini gösteren bir oran. Bu sebeple enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve ulaştırma hatlarında kontrolün sağlanmasını içeren enerji güvenliği, Çin için iç ve dış politikayı yönlendiren temel unsur haline gelmiştir.

2021 yılı aynı zamanda Çin'in liderliğini yaptığı Şanghay İşbirliği Örgütü'nün İran'a tam üyelik, Suudi Arabistan, Katar ve Mısır'a diyalog ortağı statüsü verildiği yıl olmuştur. Genişlemeden ziyade derinleşmeye önem verdiği örgütün sınırlarının Orta Asya'dan

"Birleşmiş Milletler'in 0.4 üzerini alarm seviyesi olarak belirlediği Gini indeksinde 2021 verilerine göre Çin, 0.466 ile en yüksek seviyelerden birine sahiptir (Statista, 2022)."

Ortadoğu'ya doğru genişlemiş olması, Çin'in ulusal ihtiyaçları doğrultusunda bölgesel ve küresel düzeyde konumlanışını gösteren özel örneklerden birini oluşturmaktadır.

“KÜRESEL GÜVENLİK İNİSİYATİFİ” HANGİ KIRILGAN NOKTALARI ELE VERİYOR?

Enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve ulusal gelir dağılımı gibi ölçütler açısından alarm düzeyinde olan Çin, 2022 yılında ilk kez dile getirilen Küresel Güvenlik İnisiyatifi vizyonunu 2023 yılı Şubat ayında resmî olarak ilan etmiştir. Çin'in geleneksel dış politika ilkeleri üzerine kurulan belgede dikkati çeken en önemli ayrıntılardan bir tanesi “insanlığın bölünmez bir güvenlik topluluğu” olarak tanımlanması. Birey ve toplum güvenliği, geleneksel ve geleneksel olmayan güvenlik alanları ile kalkınma ve güvenlik arasında ayırım gözetmeyen, tüm bunların bölünemez bütünler olduğunu söyleyen bakış açısı, Batılı dünya görüşünün karşıtlıklar üzerine kurulu değerler anlayışı ile tam bir zıtlık içerisinde bulunmaktadır.

Küresel yönetim düzeyine geleneksel Çin bakışını entegre etmeye çalışan Çin Komünist Partisi yönetimi, ülke içinde de “güvenlik” unsurunu ön plana çıkarmış ve ülke vatandaşlarının kamu veya özel alan fark etmeksizin hemen bütün eylemlerinin puanlandığı ve bu puanların devlet güvenliğine yönelik bütüncül şekilde değerlendirildiği bir sistemi hayata

geçirmiştir. Çin'in hem küresel toplum hem din vatandaşları için tasarladığı ve güvenlik kaygıları zeminine yerleştirilen bu yönetim anlayışı, yapay zekâ ve robotik teknolojilerinin etkin kullanımı ile iç ve dış politikada kontrol ve baskı araçlarını daha sık kullanılacağına, bu da Pekin yönetiminin giderek daha kırılğan hissettiği anlamına geliyor.

HİNT-PASİFİK'TE ÇİN'İN ÇEVRELENMESİ PEKİN YÖNETİMİNİ ORTA ASYA VE ORTADOĞU'DA DAHA ETKİN BİR GÜÇ HALİNE GETİRİR Mİ?

Enerjide ithalata olan yüksek bağımlılık seviyesi, ülke içinde artan gelir eşitsizliği ve çevresel bozulma gibi iç sorunların yanı sıra Hint-Pasifik Bölgesi'nde ABD ve AB'nin bölgesel güçlerle ittifak kurarak Çin'i çevreleme politikalarına maruz kalan Pekin yönetimi şuan için çözümü iç ve dış politikada kontrol ve gözetimin arttırılmasında bulmuş görünüyor. Bu politikaların orta vadede neye dönüşeceği analizini mevcut sistem içerisindeki dinamik faktörlere bağlı olmakla birlikte Çin'in iki bin yıla uzanan devlet geleneğine bakmak, fikir yürütmek adına yol gösterici olabilir.

19. yüzyılda yaşanan Afyon Savaşları sonrasında Doğu limanlarını Batılı emperyalist güçlere bırakmak zorunda kalan Çin İmparatorluğu, bu dönemde Orta Asya'da Rus İmparatorluğu ve Britanya

arasında devam eden rekabet ortamından (Great Game) faydalanarak, çareyi Batı sınırlarını genişletmekte ve kontrolünü artırmakta bulmuş, Doğu Türkistan'ı "Yeni Sınırlar" ilan ederek imparatorluk topraklarına katmıştır.

Bugün Doğu ve Güney Çin Denizi'nde yaşanan anlaşmazlıklar sebebiyle bölgesel ve küresel güçlerle karşı karşıya gelen Çin ABD, AB ve Hindistan'ın dâhil olduğu bölgesel ittifak oluşumları sebebiyle 19. yüzyıldakine benzer bir "aşağılanma" dan kaçınmak üzere Asya&Pasifik'teki faaliyetlerine ek olarak Batı sınırlarından kara çıkışına yeniden odaklanmış durumda.

Siyasi rejiminin güvenliği ülkedeki refahın artırılmasına, refahın artırılması için ise enerji arz güvenliğinin sağlanmasına ihtiyaç duyan Çin, Hint Okyanusu'ndan geçen enerji ulaştırma hatlarında meydana gelecek olası bir kesintiye karşı 21. yüzyılda şaşırtıcı olmayacak şekilde Batı sınırları üzerinden kara bağlantısını geliştirmek zorundadır. Kuşak Yol İnisiyatifi olarak adlandırılan bu jeopolitik proje, bugün Çin'in küresel güç olma hedeflerinden bağımsız şekilde imparatorluk geçmişindeki politikaların günümüzdeki yansıması olarak okunabilir.

Enerji ve mal ticaret akışının kontrolünde kara çıkışı olan ulaştırma yolları kadar önemli olan bir diğer husus, Çin'in enerji tüketiminde fosil yakıtların payının azaltılarak yenilenebilir enerji kaynaklarının payının çoğaltılmasıdır. 14. Kalkınma Planı hedeflerine göre 2025'de yenilenebilir enerji kaynaklarının payını %51'e yükseltmek isteyen Çin bu hedefine iki yıl önce ulaşarak 2022 sonunda yenilenebilir enerji kaynaklarının payını %50.9'a yükseltmeyi başarmıştır (Solar Paces, 2023). Tüm bu veriler ile bölgesel ve küresel gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda Çin, kendisi için jeo-stratejik ve jeo-ekonomik önemi yüksek olan Sincan Uygur Özerk Bölgesi² dâhil olmak üzere ülke içinde vatandaşların

dijital gözetimine ağırlık verdiği ve Orta Asya, Ortadoğu bağlantılarında nüfuzunu arttırdığı bir politika düzlemine geçiş yapacaktır. Rusya'nın Ukrayna'da sürdürdüğü savaşın etkisi ve Avrasya coğrafyasında meydana gelen diğer gelişmeler, Çin'in Batı Asya olarak adlandırdığı Sincan-Orta Asya-Orta Doğu bölgesini ülkenin güvenliği için stratejik bir noktaya taşımıştır.

Çin'in Batı Asya ve Avrasya açılımında bölgesel etkisi yüksek bir aktör olarak Türkiye önemi yadsınamayacak bir konuma sahip olacaktır. Karşılıklı ilişkilerin orta ve uzun vadede kazan-kazan temelinde geliştirilebilmesi Pekin'in iç ve dış güvenlik çıkmazlarının doğru yorumuna bağlı olacak. Bu sebeple Türkiye'de akademi, politika ve sivil toplum düzeyinde Çin'in güçlü ve kırılabilir taraflarının doğru şekilde analiz edilebilmesi için akademi, politika ve sivil toplum düzeyinde daha iyi organize edilmiş çabalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda üniversitelerde lisans ve lisansüstü öğretim müfredatlarında yapılacak güncellemeler, Çin'in ve Çin-Türkiye ilişkilerinin analizi için yeterli donanımına sahip bireylerin yetişmesinde öncelik verilmesi gereken bir husus olarak ön plandadır.

KAYNAKÇA

China Daily (2022, 24 Şubat). China's oil dependence on imports sees drop. <https://www.chinadaily.com.cn/a/202202/24/WS6216e135a310cdd39bc889be.html>

Solar Paces (2023, 20 Haziran). China just met its 50% renewable energy target early. <https://www.solarpaces.org/chinas-51-renewable-energy-target-was-achieved-early/#:~:text=Non%2Dfossil%20fuel%20power%20sources,fossil%20fuel%20capacity%20by%202025>.

Statista (2022, 8 Aralık). Inequality of income distribution based on the Gini coefficient in China from 2004 to 2021. <https://www.statista.com/statistics/250400/inequality-of-income-distribution-in-china-based-on-the-gini-index/>

² Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Çin'in bugün sahip olduğu kömür rezervlerinin %40'ını, petrol ve doğalgaz rezervlerinin ise %30 ve %34'ünü barındırmaktadır.

ÇİN, “KUŞAK VE YOL” VE ABD: İŞBİRLİĞİ VE REKABET ARASINDA ORTAKLIKLARIN TERSİNE DÖNÜŞÜ

ABD-Çin ilişkileriyle ilgili daha geniş bir çerçevede değerlendirme yapmadan önce güncel gelişmelerle ilgili birkaç not paylaşmak istiyorum. Çin ile ciddi anlamda masaya oturmanın son hazırlıklarını yapan ABD, Camp David'te Japonya ve Güney Kore ile üçlü bir zirve gerçekleştirdi. Her büyük zirvede olduğu gibi üç ülke arasında ekonomi ve güvenlik alanındaki işbirliğinin sürdürüleceğine dair ortaklaşa açıklamalar geldi.

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tüter

Zaten daha farklı bir açıklama da beklenemezdi.¹ Fakat bu üçlü zirvenin var olan güvenlik taahhütlerinin devam ettirileceğinin altını çizmekten başka, Biden yönetiminin yaklaşan seçimlere doğru iç kamuoyuna yönelik düşüşteki Çin ekonomisi tezi üzerinden yeni bir “Çin tehdidi” senaryosu yazma gayretinden ve ABD ile güvenlik ittifakına vurgu yapılarak Japonya’da giderek popülerlik kaybeden Kishida’nın imajını yükseltme çabalarından daha ileri bir noktayı temsil ediyor gibi görünmüyor. Çin ise içeride yeni ekonomik modele geçişin zorluklarına karşın planlamalarını hızlandırmışa benziyor. ABD ve Çin arasındaki ilişkilerin geleceğini belirleyecek olan Çin’in tüketim odaklı ekonomik modele nasıl bir geçiş yapacağı konusu iki tarafın da aslında çok eskiden beri devam eden ana gündem maddesi.

“ABD ve Çin arasındaki ilişkilerin geleceğini belirleyecek olan Çin’in tüketim odaklı ekonomik modele nasıl bir geçiş yapacağı konusu iki tarafın da aslında çok eskiden beri devam eden ana gündem maddesi.”

tarihinin en üst seviyesine ulaştığıyla ilgili veriler açıklandı. Bunun yanında Çin’in Singapur’a olan ihracatı 2021 yılından 2022 yılına %44’lük bir artış göstermiş. Bu rakamların uzun dönemde ne anlama gelebileceği üzerinde durup düşünmekte fayda var. Bazen rakamlar siyasi söylemlerden çok daha önemli hale gelebiliyor. Bu durumda ABD’nin Hint-Pasifik stratejisi gerçekten neyi amaçlıyor diye sormadan geçmek mümkün olamıyor. Öyle görünüyor ki; ABD’nin ve Çin’in farklılaşan ekonomi güvenliği yaklaşımlarına bağlı olarak işbirliği ve rekabet arasında gidip gelen Asya-Pasifik’in jeopolitik ve jeoekonomik dönüşümünde ortaklıkların tersine dönüşü süreci hızlanıyor.

ÇİN’İN “KUŞAK VE YOL”U ABD’NİN MARSHALL PLANI MI?

“Çin’in Kuşak ve Yol’u ABD’nin Marshall Planı mı?” sorusuyla başlayalım. Her şeyden evvel ABD’nin ve Çin’in dış politikada aynı öncelikleri taşıdığını iddia etmek mümkün değil. Hele hele Çin’in Kuşak ve Yol’unu ABD’nin İkinci Dünya Savaşı sonrası uyguladığı Marshall Planı’nın yeni bir versiyonu gibi sunmak kesinlikle doğru değil. ABD’nin ve Çin’in dış politika

¹ Dr. Mustafa Tüter, Çin Uzmanı.

uygulamasında görülen en temel fark ABD'nin güvenlik odaklı yaklaşımına karşın Çin'in ekonomi politikalarını önceleyen bir yaklaşım sergilemesidir. Ekonomi-politik yaklaşımda ekonomi ve güvenlik ilişkisini birbirinden ayırmak kolay değildir. Ancak ABD ve Çin'in farklı uluslararası ekonomi-politik yaklaşımlara sahip olduğu da bir gerçek.

ABD'nin liberal kapitalizmi savunarak içeride devletin rolünü küçültmeyi amaçlayan ama uluslararası güvenlik sorunlarında ekonomik araçları kullanmaktan çekinmeyen yaklaşımına karşın Çin, geliştirdiği devlet kapitalizmi modelinde ekonomik kalkınmanın önündeki güvenlik sorunlarını aşmaya gayret ediyor. ABD dış politikada ekonomi-güvenlik dengesini kurarken pratikte diğer ülkelere güvenlik sağlayıcısı rolünü üstlenerek "güvenlik satarken", Çin ekonomik kalkınma modelini yaygınlaştırarak küresel networkünü genişletme ve "etkinlik satın alma" gayreti içinde.

Dolayısıyla, Çin'in global girişimlerinin temel itici gücü ekonomik önceliklerdir. Kuşak ve

Yol'un ekonomik gelişimi ileride güvenlik sonucu doğurur mu dersenez, elbette doğurabilir. Eğer Kuşak ve Yol Çin'in büyük pazarlık stratejisi olarak düşünülecek olursa bir yandan kendisini altyapı ve bölgelerarası bağlantısallık girişimleriyle sınırlandırarak ABD'nin etkinliğini ekonomik olarak sınırlandırma, diğer yandan da uzun dönemde deniz güvenliği bağlamında karşılıklı stratejik caydırıcılık yoluyla kendi kırılganlığını azaltma amacına hizmet ediyor. Ancak Çin'in Kuşak ve Yol'u söz konusu olduğunda ne Marshall Planı'nı doğuran savaş koşulları var ne de ABD'nin Batı güvenlik şemsiyesi NATO'yu ekonomi politikalarıyla destekleme çabasına benzer bir durum. Öyleyse Çin'in Kuşak ve Yol'unu ekonomi-politik çerçevede ve globalleşmeyi destekleyen yeni bir model olarak görmek daha doğru. En önemlisi global yönetişimin reforme edilme ihtiyacına karşılık geliyor. Çin, yeni globalleşen bir bölge olan Doğu Asya'nın merkezinde kurulmakta olan "Yeni Dünya"nın belirleyici ana aktörlerinden biri haline geldi. Dış politika önceliklerini gerçekleştirirken gelişmekte olan dünyanın

desteğini kazanarak yoluna devam etmek Çin'in en temel kaygılarından biridir.

Çin'in çok taraflı kurumsallaşmaya önem veren yeni örgütlenme tarzıyla gelişmekte olan ülkelerle kurduğu diplomatik ilişkilerin doğasında görülen farklılıklar çok dikkat çekicidir. G-7'nin genişletilmiş bir versiyonu olan G-20 inisiyatifinin başarıyla işlerlik kazanması, BRICS'in zamanla kendi içinde geçirdiği evrim ve ulaştığı çeşitlilik, Asya Altyapı ve Yatırım Bankası'nın hem Global Güney'de hem de Global Kuzey'de yarattığı çekicilik, Asya-Pasifik'in yeniden örgütlenmesinde giderek ASEAN merkezli bir yaklaşımın Çin tarafından desteklenerek hakim bir düşünce haline gelmesi ve son olarak Kapsamlı Bölgesel Ekonomik Ortaklık ticaret anlaşmasının başarıya ulaşması gibi son yıllardaki gelişmeler Çin'in özgün global yönetim anlayışının en önemli göstergeleri sayılabilir.

ABD HEGEMONİK DÜZENİNİN TEMEL DAYANAKLARININ SARSILMASI

Hegemonik devletler, ikincil devletler gibi denge arayışında olmazlar. Hegemonik güçler hüküm sürdükleri düzenin çeşitli yollarla sürdürülmesini amaçlarlar. Mevcut düzenin sürdürülmesi için faydalı ortakların kurumsallaşma yoluyla içselleştirilmesi esastır. Hegemonik devletler aynı zamanda içsel büyüme, askeri yayılma ve müdahaleciliğe de eğilimlidir. Michael Mastanduno'nun açık ve gayet net bir şekilde açıkladığı gibi ABD merkezli hegemonik dünya düzeninin temel mantığı, ABD'nin dış politikada izlediği ekonomi ve güvenlik politikaları arasında kurulan ince ve hassas bağlara dayanıyor.

Büyük stratejik pazarlıklarla kurulan güvenlik ittifakları ve ortaklıkların Asya-Pasifik ve Avrupa arasında oluşan karşılıklı dengede oynadığı kurucu rol belirleyicidir. Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidine karşı güç dengesinin korunması amacıyla geliştirilen

Avrupa merkezli NATO ve Asya-Pasifik'te gelişen ABD-Çin-Pakistan eksenine paralel oluşturulan ABD-Japonya güvenlik ittifakı ABD liderliğindeki hegemonik düzenin temel dayanağını oluşturan güvenlik sütununu oluşturdu. Diğer taraftan liberal dünya ekonomisinin yaratılması amacıyla ekonomik pazarlıklar yoluyla önce Almanya ve Japonya'nın ve daha sonra da Çin'in dünya ekonomisine katılımını sağlamak ve bu ülkeleri uluslararası ekonomik düzenin temel destekçileri haline getirmek hegemonik düzenin ekonomik boyutunu temellendirdi.

Dolayısıyla ekonomik anlamda ABD liderliğindeki hegemonik düzenin sürdürülmesinde öncelikli ve ayrıcalıklı görülen ülkeler Almanya, Japonya ve sonrasında Çin oldu. Asya-Pasifik güvenlik düzeninde ABD güvenlik sağlayıcısı rolünü üstlenerek hem Çin'in hem de Japonya'nın stratejik kaygılarını giderecek şekilde Japonya'nın silahsızlanması karşılığında Çin'in tehdit algısını sınırlandırdı. Bununla beraber iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yolunu açarak Asya-Pasifik'in "sınırlı" ekonomik entegrasyonunu destekledi. Avrupa'da ise güvenlik alanında NATO güvenlik örgütü çerçevesinde geliştirilen ittifakla beraber Almanya merkezli bölgesel ekonomik entegrasyon geniş bir şekilde desteklendi.

Ancak bu yukarıda bahsedilen büyük güvenlik ve ekonomik pazarlıkların ABD'nin ülkesel politikasıyla doğrudan bir ilişkisi var. Mevcut uluslararası düzeninin sürdürülmesi için üstlenilen uluslararası sorumluluklarla içeride doğabilecek ekonomik ve siyasi maliyetlerin dengelenmesi gerekir. Almanya, Japonya ve sonrasında Çin'le yapılan büyük ekonomik pazarlıklar bu söz konusu maliyetlerin karşılanmasına yardımcı olan en önemli unsurlardır. Üretim ve ihracata dayalı ülkelere ABD'nin geniş iç tüketim pazarına erişim izni verilmesine

"Hegemonik devletler, ikincil devletler gibi denge arayışında olmazlar. Hegemonik güçler hüküm sürdükleri düzenin çeşitli yollarla sürdürülmesini amaçlarlar."

karşılık ABD'nin devlet harcamaları ve iç pazar odaklı tüketimindeki artış sağlandı. ABD'nin bu ülkelerle geliştirdiği ticari ve finansal "asimetrik karşılıklı bağımlılıklar" söz konusu ülkesel ekonomik ve politik maliyetlerin karşılanmasında rol oynadı. ABD'nin ticari ve finansal ilişkilerinde doların rezerv para haline gelmesiyle oynadığı baskın rol, hem ABD'nin güvenlik sağlayıcısı rolünü finanse etti hem de ülkesel refahın genişlemesine hizmet etti. Dolayısıyla ABD hegemonyasının temel dayanaklarını oluşturan büyük donanma gücü ve ticari etkinlik finansal bileşenle tamamlanmış oldu.

2008 global finansal krizinin yarattığı sonuçlarla ve arkasından 2012'de Çin'in ekonomik büyüklük olarak Japonya'ya geride bırakarak Doğu Asya'nın lideri konumuna yükselmesiyle beraber şimdi gelinen noktada ABD-Çin ilişkileri açısından söz konusu büyük stratejik pazarlığın sona erdiği ileri sürülebilir. 2008 finansal krizi nedeniyle ABD'nin iç tüketimindeki yavaşlamayla beraber ABD'nin Çin'in ihracata dayalı büyüme modeline duyduğu ihtiyaç da azaldı. Ancak azalma eğilimi taşısa bile geçmişten gelen karşılıklı bağımlılıklar varlığını koruyor. Koruyor ama karşılıklı bağımlılıklar dış politikada işbirliği yerine rekabetin bir aracı olarak etkinliğin artırılmasına yönelik kullanılma eğiliminde. Sonuç olarak bugün için iki ülke arasındaki ilişkilerde gerçekleşen "yeni normal"de ortaya çıkan ana örüntü ekonomi güvenliği bağlamında yürütülen politikalara odaklı yoğunlaşan rekabettir.

POZİTİF VE NEGATİF EKONOMİ GÜVENLİĞİ YAKLAŞIMLARI

ABD hegomonik düzeni, ekonomi yönetiminin güvenlik çıkarlarını gözeten dış politika diplomasisi uygulamaları neticesinde kuruldu. Ekonomi güvenliği kavramının bir anlamı ekonomik araçların politik çıkarlar ve güvenlik amaçları doğrultusunda kullanılmasıdır. Yani ekonominin güvenlik çıkarları için araçsallaştırılmasıdır. Bunun en bariz örneği ABD'nin sürekli başvurduğu ekonomik

yaptırımlardır. Ancak ekonomi güvenliği zorunlu olarak negatif bir anlamda kullanılmaz. Amaçları itibariyle saldırgan ve savunmacı bir karaktere sahip olabilir.

Eğer ekonomi güvenliği ekonomi politikaları kaynaklı doğabilecek güvenlik risklerinin ve kırılmalıkların ortadan kaldırılması çabası ise bu savunmacı bir yaklaşımdır. Bu anlamda ekonomik çıkarların güvence altına alınması devletlerin en temel görevlerinden biridir. Nitekim COVID-19 pandemisi sonrası her devlet olumlu anlamda ekonomi güvenliğinden bahseder oldu. Özellikle tedarik zincirlerinin sürdürülebilir bir tarzda çeşitlendirilmesi yaklaşımı ekonomi güvenliği anlayışının merkezine oturdu.

ABD'yi derinden endişelendiren en önemli husus tam da bu noktada ortaya çıkıyor. Temel sorun Çin'in büyüyen ekonomik gücü karşısında kendi ekonomik çekiciliğinin giderek kaybolması. Çin'in çok taraflı ekonomik kalkınmayı destekleyen ama ekonomi güvenliğine pozitif anlamda yaklaşan tutumu geliştirmekte olan ülkelerin giderek benimsediği ortak bir tutum haline geliyor. ABD, eskiden olduğu gibi kolayca ekonomik politikalar vasıtasıyla güvenlik çıkarlarını artıracak imkanlar bulmakta zorlanıyor. Bu yüzden ekonomi yönetimi konusunda yeni bir model arayışı içinde olduğu yapılan tartışmalardan çok net görülüyor.

ABD'nin ekonomik gerileyişinde Çin'in giderek etkinliğinin artışı kadar kendi ülkesel politikasında yaşanan derin siyasal kutuplaşmanın da büyük payı var. Giderek artan sosyo-ekonomik eşitsizliklerin yeni bir "üst sınıf" oluşumuna varacak kadar rahatsızlık veren bir durum haline gelmesi, ABD kurumlarına olan güvenin giderek azalmasına yol açıyor. İçeride yükselen milliyetçiliğin dış politika kararlarında baskın bir faktör haline dönüşmesi, ABD'nin uzun yıllardır savunduğu "uluslararasıçılık" ve küreselleşme taraftarı yaklaşımına zarar verdiği gibi engellemeye çalıştığı bozulan uluslararası imajına daha da olumsuz bir etkide bulunuyor.

ÇİN, NEDEN HEGEMONİK BİR DÜZEN KURAMAZ?

Çin'in hegemonik bir düzen kurma arzusu taşıdığı tartışılabilir. ABD örneğinden hareket edecek olursak öncelikle Çin'in ekonomik modeli henüz tüketim odaklı bir ekonomik modele geçecek olgunluğa erişmedi. Çin ekonomisi ihracata dayalı ekonomik modeliyle görece ciddi kırılmalara hala bünyesinde barındırıyor. Bu durum 2008 global finansal krizinde Çin ekonomisinin ABD ve Avrupa ekonomilerine olan aşırı ihracat bağımlılığı olduğu ortaya çıkınca daha iyi anlaşıldı. Çin bunun üzerine farklı yeni pazarlara erişim ihtiyacını derinden hissedince Kuşak ve Yol projeleri uygulamaya konuldu.

Diğer yandan yeni hegemonik düzen inşası, Çin'in askeri gücü etrafında örgütlenecek bir ittifak yapısını gerektirir. Böyle bir eğilim olmadığı gibi böyle bir ihtimalin öngörülebilir bir gelecekte gerçekleşme ihtimali de yok. Çin'in uluslararası güvenlik alanında savunduğu çok taraflı güvenlik işbirliği yaklaşımı ve BM merkezli sistemin sürdürülmesi yönündeki tutumu mevcut güvenlik düzenine karşı herhangi bir karşı-koalisyon oluşturma çabası içinde olmadığını açık bir teminatı gibidir.

Tartışmayı ekonomi-güvenlik ilişkisi üzerinden yürüttüğüm için hegemonik düzenin normatif temelleri konusuna girmeyeceğim. Ancak burada da Çin'in hegemonik bir ideoloji inşa etme niyeti içinde olduğunu söylemek çok zordur. Çin'in gelişim aşaması göz önünde bulundurulduğunda her türlü hegemonyacılığa karşı "haklı direniş" tutumunu savunurken hegemonik bir ideoloji inşası çabası içine girmesi en basit tabiriyle "kendi bindiği dalı" kesmesi anlamına gelir.

Öyleyse, esas sorun global yönetişimin geliştirilmesinde ABD ve Çin arasında

farklılaşan çıkarların yeniden uyumlulaştırılması ve uluslararası düzende arzulan reformun gerçekleştirilmesi için genişletilmiş yeni ortaklıkların eklenmesidir. ABD ve Çin arasında farklılaşan ve rekabete dönüşen ekonomi güvenliği anlayışlarıyla sıkışan ikili ilişkilerin yeniden yapıcı ortaklığa evrilmesi biraz zaman alacak gibi görünüyor. Müzakereci yeni uluslararası düzenin oluşumunda iki tarafın da birbirine ihtiyacı var. Zayıflayan ekonomik, ticari ve finansal bağların yeniden tesis edilmesi ve tekrar ortak işbirliği alanlarına yoğunlaşılması gerekiyor. Global yönetişimin ihtiyaç duyduğu yeni ortaklıkların inşası ve networklerin genişletilerek çeşitlendirilmesi meselesi, özellikle Hindistan gibi yeni ortakların uluslararası ekonomik düzene entegrasyonu, hem ABD'nin hem de Çin'in ortak çıkar tanımlamasına uygun gibi görünüyor. Aksi halde, mevcut ABD liderliğindeki hegemonik düzende ittifak yapıları yeterince esnek olmadığı için devletler içsel büyüme ve ülkesel kalkınmaya odaklanarak çeşitli ortaklık ve işbirliklerini güçlendirmeye eğilim gösteriyorlar. Bu eğilim ise mevcut uluslararası düzeni

ülkesel politikanın ve bölgesel süreçlerin beklenmedik sonuçlarına açık hale getiriyor.

ORTAKLIKLARIN TERSİNE DÖNÜŞÜ AMA "GLOBAL KUZEY" DE KAZANIYOR

Kuşak ve Yol inisiyatifiyle Çin'in global networkünün genişlemesi ortaklıkların tersine dönüşü sürecini hızlandırıyor. Shanghai İşbirliği Örgütü bağlamında Orta Asya işbirliğini de içerecek şekilde Çin-Rusya stratejik ortaklığının derinleşmesi, Suudi Arabistan, İran ve Endonezya'nın üyelikleri ile BRICS'in daha da çeşitlenerek genişleme eğiliminde olması ve Doğu Asya'da bölgesel ekonomik liderlik konumunun Asya-Pasifik entegrasyonu bağlamında güçlendirilmesi vizyonu Çin'in global yönetişimde arzulan "sorumlu büyük güç" rolünü üstlenmesinde

"Kuşak ve Yol inisiyatifi uluslararası yatırım akışları bağlamında global ekonomik ilişkilerde tarihsel bir değişimi temsil ediyor."

önemli bir mesafe kat ettiğini gösteriyor.

Kuşak ve Yol inisiyatifi uluslararası yatırım akışları bağlamında global ekonomik ilişkilerde tarihsel bir değişimi temsil ediyor. En azından 17.yüzyıldan bu yana sermayenin ana kaynağı olan Batı yerine Doğu'dan Batı'ya ve Global Güney ülkeleri arasında artan sermaye hareketleriyle geleneksel yerleşik paradigma değişti. Bu sermaye hareketleri ve yatırım akışlarında devlet ve özel şirketler beraberce rol oynamasına rağmen, Çin hükümeti Kuşak ve Yol'un uygulanmasında yatırım sermayesinin ana kaynağının özel sektör olması konusunda stratejik yönlendirme yapıyor. Bu açıdan bakıldığında sanılanın aksine ABD ve Avrupa Çin'in Kuşak ve Yol'undan çok da şikayetçi değil ya da aslında olmamalı. Çin'in global altyapı yatırımlarının orta ve uzun vadede global ekonomiye olan katkısı düşünüldüğünde bundan herkesin kazançlı çıkacağı çok net görülüyor.

Dahası bırakın uzun dönemli kazanımları Kuşak ve Yol projelerinin hayata geçirilmesinden itibaren çok sayıda ABD'li ve Avrupalı büyük şirketin bu projelere ortak olduğu da bir gerçek. 2018 yılında yapılan bir araştırmaya göre bu şirketlerin Kuşak ve Yol projeleriyle beraber elde ettikleri karlar iki veya üç kat artmış. Amerikan emtia, ulaştırma ve hizmet sektörlerinde yer alan General Electric, DHL ve Maersk Group gibi şirketlerin milyarlarca dolarlık faaliyetleri

söz konusu. Şimdi ise Batılı şirketlerin beklentileri üçüncü pazarlarda yüksek teknoloji ve dijital altyapı projelerinde yatırım fırsatları elde etmeye odaklanmış durumda.

Avrupalı ve Çinli şirketler; Avrupa-Orta Asya-Doğu Asya altyapı ve ticaret bağlantısallığının geliştirilmesinde, Afrika'da Dijital İpek Yolu çerçevesindeki işbirliklerinde ve yenilenebilir enerji alanında geliştirdikleri ortak projelerle Kuşak ve Yol'dan büyük kazançlar elde etti. Çin'in 5G dijital ağlarının yaygınlık kazanmaya başlaması ve Çinli devlet şirketlerinin üçüncü pazarlarda daha aktif rol oynamalarının getirdiği rekabet sorunları gibi nedenlerle AB'nin 2019 yılı itibariyle Çin'in Kuşak ve Yol projelerine dönük artan eleştirilerine rağmen, özellikle Orta Asya ve Afrika'da Avrupalı ve Çinli şirketler arasında işbirlikleri arayışlarının halen devam ettiği görülüyor. Çin'in tartışmaya yol açan Asya Altyapı ve Yatırım Bankası (AAYB)'nin en büyük proje ortaklarını yine Global Kuzey'in şirketleri oluşturuyor. Kuşak ve Yol'un potansiyel en önemli rakibi Hindistan bile AAYB söz konusu olduğunda Çin'in yatırımlarından faydalanmak ve çok taraflı karlı projelerin dışında kalmamak için bu kuruma üye olmaktan çekinmedi. Çin ve Hindistan arasında Afrika ve Latin Amerika'da artan işbirlikleri bu anlamda dikkat çekicidir.

Diğer yandan Çin'in "Kuşak ve Yol"u ile ABD'nin "Yeni İpek Yolu" arasında çok önemli

benzerlikler bulunuyor. Bölgelerarası altyapı ve bağlantısallığın kurulmasında ortak global amaçların nasıl gerçekleştirileceği konusunda yaşanan tartışmaların global işbirliğini tamamen ortadan kaldırması mümkün değil.

ABD'nin kendi "Yeni İpek Yolu" projesini hayata geçirmek konusunda neden başarısız olduğunu sorgulaması ve özeleştiri yapması gerekir. Obama döneminde Afganistan'ın savaş sonrası istikrarı ve yeniden yapılandırılmasında Hindistan üzerinden Güney Asya'yla bağlantısallığın kurulmasını amaçlayan bu proje, ABD dış politikası açısından ekonomi-güvenlik bağlantısının öneme vurgu yapıyordu. Güvenlik stratejisinin ekonomik stratejiyle desteklenerek bu bağlantının kurumsallaştırılması gerekliliği ABD'nin ülkesel politikada yaşadığı sorunlar ve anlaşmazlıklar nedeniyle gerçekleşemedi. Uluslararası finans açısından görece uygun koşullar bulunmasına rağmen ülkesel politika projenin finansmanının sağlanmasına engel teşkil etti. Sonrasında Çin, Kuşak ve Yol ile bu boşluğu akıllıca doldurmayı başardı.

Öyleyse rahatsızlığın kaynağı ne? En temel sorun ABD'nin global ekonomide "2. Yeni" olma konumuna henüz hazır olmayışıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi aslında ABD'nin iç yapısı ve ülkesel politik koşulları böyle bir gerilemeyi hoş karşılayamayacak derecede kırılgan hale geldi. Çin'in dünyanın en büyük ekonomisi olması durumunda dünya politikasında meydana gelecek değişikliklerle beraber ABD'nin bu değişimden nasıl etkileneceği sorusu ABD'li karar vericileri kaygılandırıyor. Bu durumda hegemon güce rakip yükselen gücün büyüme hızının ayarlanması gayretleri, ABD'nin içsel politika sorunları ve buna bağlı ortaya çıkan uluslararası

ortaklıklarını genişletmede yaşadığı bir dizi başarısızlık ve tutarsızlıkla doğrudan ilişkili bir hal aldı. ABD'nin yaşadığı kimlik krizine siyasi-ekonomik politikaların yerine askeri politikaların ağırlık kazanması eklenince meşruiyet krizi ve askeri müdahalecilik sorunu ortaya çıktı. Böylece, ittifak kurma ile esnek işbirlikleri üzerinden network inşa etme arasında kaybolmaya başlayan ince ve hassas bağın yeniden kurulması giderek zorlaştı ve zorlaşıyor.

Bununla beraber mevcut düzenin değişiminin ancak büyük bir çatışmayla mümkün olabileceği görüşü mutlak anlamda doğru değildir. ABD-Çin rekabeti pek çok alanda giderek yoğunlaşmasına rağmen mevcut uluslararası sistemde işbirliğinin sürdürülmesi halinde iki ülkeye sağlayacağı karşılıklı fayda beklentisi herhangi birinin çatışmayı tercih etmesi durumunda ortaya çıkacak maliyetlerden fazla olduğu sürece büyük bir çatışma ihtimali gerçekçi değildir. Tarih, nihayetinde devletlerin yapacağı uzun dönemli rasyonel tercihler tarafından şekillenir.

"YENİ SOĞUK SAVAŞ" MI YOKSA GLOBAL İŞBİRLİĞİ MÜMKÜN MÜ?

Şu an için böyle bir güncel görüntü varmış gibi algılansa bile geçici bir durum olduğunu düşünüyorum. "Yeni Soğuk Savaş" veya "soğuk barış" gibi son zamanlarda türetilen yeni kavramların ortaya çıkışının temel nedeni, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin ekonomi-politik içeriğinin ne olacağı ve nasıl yeniden örgütleneceği konusunda halen net bir uzlaşımın olmayışıdır. Günümüz dünyasının Soğuk Savaş koşulları altında olduğunu iddia etmek için geçerli bir neden yok. Her şeyden evvel ortada bir karşıaskeri ittifaklaşma söz konusu

"Yeni Soğuk Savaş' veya 'soğuk barış' gibi son zamanlarda türetilen yeni kavramların ortaya çıkışının temel nedeni, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin ekonomi-politik içeriğinin ne olacağı ve nasıl yeniden örgütleneceği konusunda halen net bir uzlaşımın olmayışıdır."

değil. Ukrayna Savaşı, zaten var olan ABD liderliğindeki tek kutuplu Batı askeri ittifakı olan NATO'nun tahkim edilmesi dışında yeni bir kutuplaşma doğurmadı. Doğuracağı da benzemiyor. İkincisi ortada ideolojik kamplaşmadan bahsedebileceğimiz bir durum yok. Tam aksine Çin, ekonomik globalleşmeyi savunduğu gibi liberal ekonominin temel değerleri karşılıklı bağımlılık ve global ticaretin geliştirilmesi girişimlerinin öncülüğünü yapıyor. Bu durumda eğer ABD, Çin'e karşı Sovyetler'e uyguladığı tarzda bir çevreleme stratejisi uygulayacak olursa, bu savaşın sonucu şimdiden bellidir. Çin kazanır! Kazanır fakat iki taraf da çok büyük zararlar görür. Bu durumdan kimin faydalanacağı ayrı bir tartışma konusudur. Pek çok farklılıkla beraber Çin'in en güçlü yanı Sovyetlerden farklı olarak giderek artan ekonomik etkinliğidir. ABD'nin Afganistan'dan çekilişi askeri gücünü kullanmak konusunda ne ölçüde çekimser olduğunun anlaşılmasına yardımcı oluyor. Bu yüzden ABD, ekonomi güvenliği politikalarının zayıflayan taraflarını güçlendirmesi gerektiğinin gayet farkında.

Yukarıda işaret etmeye çalıştığımız gibi ekonomik dünya düzeni çok kutuplu bir yapıya doğru giderek evriliyor. Güncel olarak iki kutupluluk görüntüsü veren yeni dijital dünya düzeninin oluşumunda ise artan rekabetlerle beraber işleyen karşılıklı bağımlılık son derece hakim! Ayrıca yeni dijital dünya düzeninin şekillenmesinde ortaya çıkan rekabetin sadece devletler arasında olmadığı gerçeği, Soğuk Savaş'tan tamamen farklı yeni bir dünyaya doğru yürüdüğümüzü gösteriyor. Bu dünyanın nasıl olabileceği ile ilgili "Yeni Soğuk Savaş" dışında global yönetişimin reforme edilmesi anlayışını destekleyen çeşitli senaryolar üretmek mümkün.

Muhtemel senaryolardan biri tek kutuplu hegemonya yerine "çok kutuplu dünyanın katmanlaşmış hiyerarşisi" düşüncesi üzerine inşa edilebilecek global uzlaşıdır. Şekillenmekte olan yeni dünya düzeninde yeni stratejik ortaklıkların inşası yeni yükselen

güçlerin nasıl yönetileceğine ve nasıl sisteme entegre edileceğine odaklanmış gibi görünüyor. Bu açıdan bakıldığında Asya-Pasifik entegrasyonunun ana sürükleyici motivasyonu olan ticaret bağlantısallığı ve enerji güvenliği bağlamında ABD-Çin-Hindistan ve Japonya'nın stratejik çıkarlarının uzlaştırılması öncelikli görülebilir. Bu dörtlü global uzlaşının ikili ve üçlü işbirlikleriyle derinleştirilmesi ihtiyacı uzun dönemde arzulanabilecek yeni global yönetim mekanizmalarının kurulmasını sağlayabilir.

Ancak ABD'nin diğer ortaklarla beraber Asya-Pasifik'i merkeze alarak genişletilmiş kazanımların yeniden paylaşılması yoluyla yeni bir network örgütlenmesi tercihi yapma ihtimali, kaybeden Avrupa'nın nasıl ikna edileceği sorununu gündeme getiriyor. Muhtemel modellemeler üzerine düşünürken Almanya-Çin, Fransa-Hindistan ve Britanya-Japonya işbirlikleri desteklenerek Avrupa'nın Asya-Pasifik'e entegrasyonunun sürdürülmesi mümkün olabilir. Sonrasında diğer yükselen güçlerin global yönetişime bu yapılar üzerinden eklenmeleri sağlanabilir. Ama öncelikle diğer kaybeden olmak istemeyen Rusya'nın ekonomik ortaklık geliştirmede eli zayıf olduğu için askeri gücüne ve enerji jeopolitiğine başvuran yaklaşımının değiştirilmesi gerekir. Ne var ki; NATO'nun genişlemesine dayanan güvenlik politikaları ve ekonomik yaptırımlarla Rusya'yı sindirmek veya dönüştürmek mümkün görünmüyor. Ukrayna Savaşı'nın barışçıl bir şekilde sonlandırılması Rusya'nın stratejik olarak ikna edilmesine bağlıdır. Rus Uzak Doğusu'nun kalkınması, Kutuplarda işbirliği ve enerji güvenliği gibi konularda gelişen Çin-Rusya ilişkileri bu ikna sürecinde başat rol oynayacak faktördür.

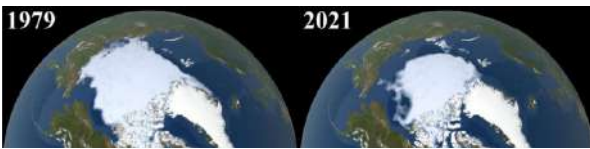
ARKTİK BÖLGESİNDE ÇİN'İN YÜKSELEN ROLÜ: ENERJİ KAYNAKLARI, JEOPOLİTİK ÇIKARLAR VE ÇEVRESEL ETKİLER

Arktik Bölgesi, uzun yıllar boyunca insanların sadece buzlarla kaplı bir coğrafya olarak düşündüğü bir alan olarak kalmıştır.² Bu soğuk ve uzak coğrafya, çoğunlukla bilimsel araştırmalara ve yerel halkların yaşam biçimine odaklanan bir ilgi alanı olarak görülmüştür.

Zafer Furkan ARSLAN

Ancak son dönemde yaşanan hızlı iklim değişiklikleri ve buzulların erimesi, Arktik bölgenin uluslararası ilişkilerdeki rolünü tamamen değiştirmiştir. Bu değişim, enerji kaynaklarının keşfi, deniz ticaret yollarının açılması ve çevresel dinamiklerdeki değişiklikler gibi unsurların etkisiyle şekillenmiştir. Bu bağlamda, Arktik Bölgesi artık sadece yerel bir alan değil, uluslararası politikanın ve stratejinin merkezine yerleşen bir saha olarak algılanmaktadır.³

Şekil 1: Arktika'da Buzulların Erimesi 1979-2021

Kaynak: Kanat, S., Kilingç, S., & Gürkaynak, M. (2022).⁴

Çin'in Arktik Bölgesi'ne yönelik ilgisi de bu açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Çin, hızla büyüyen ekonomisi ve enerji ihtiyaçları nedeniyle uzun yıllardır enerji

kaynaklarına olan talebini artırmıştır. Bu noktada Arktik Bölgesi, muazzam enerji potansiyeli taşıyan kaynaklarla dolu bir alan olarak öne çıkmaktadır. Ancak Çin'in ilgisi sadece enerji kaynaklarına yönelik değil, aynı zamanda bölgenin stratejik konumu ve deniz ticaret yollarının potansiyeli ile de ilgilidir. "Kuşak-Yol" girişimi çerçevesinde Arktik Bölgesi, Çin'in küresel ticaret ağını genişletme hedeflerinin bir parçası olarak dikkat çekmektedir.

Çevresel faktörler de Arktik Bölgesi'ndeki değişimleri belirleyen önemli etmenlerden biridir. Buzulların erimesi, deniz seviyelerinin yükselmesine ve deniz ekosistemlerinin değişmesine neden olmaktadır. Ayrıca, enerji çıkarımı ve diğer endüstriyel faaliyetler de bölgenin hassas çevresel dengesini tehlikeye atabilecek sonuçlar doğurabilir. Bu bağlamda, Çin'in Arktik Bölgesi'nde artan etkinliği, uluslararası düzeyde çevresel sürdürülebilirliğin korunması ve dengeyi sağlama ihtiyacını daha da artırmaktadır. Bu yükselen rolün hem bölgesel hem de küresel düzeyde nasıl şekillendiğini anlamak hem Çin'in ulusal politikalarının hem de uluslararası politika ve strateji açısından önemli bir konuyu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Artan deniz taşımacılığı ve kaynak çıkarımı, Arktik bölgesinin egemenliği konusunda uluslararası anlaşmazlıklara yol açmıştır.

1 Zafer Furkan Arslan, TESAM Siyasal Bilimler Kürsüsü Direktörü.

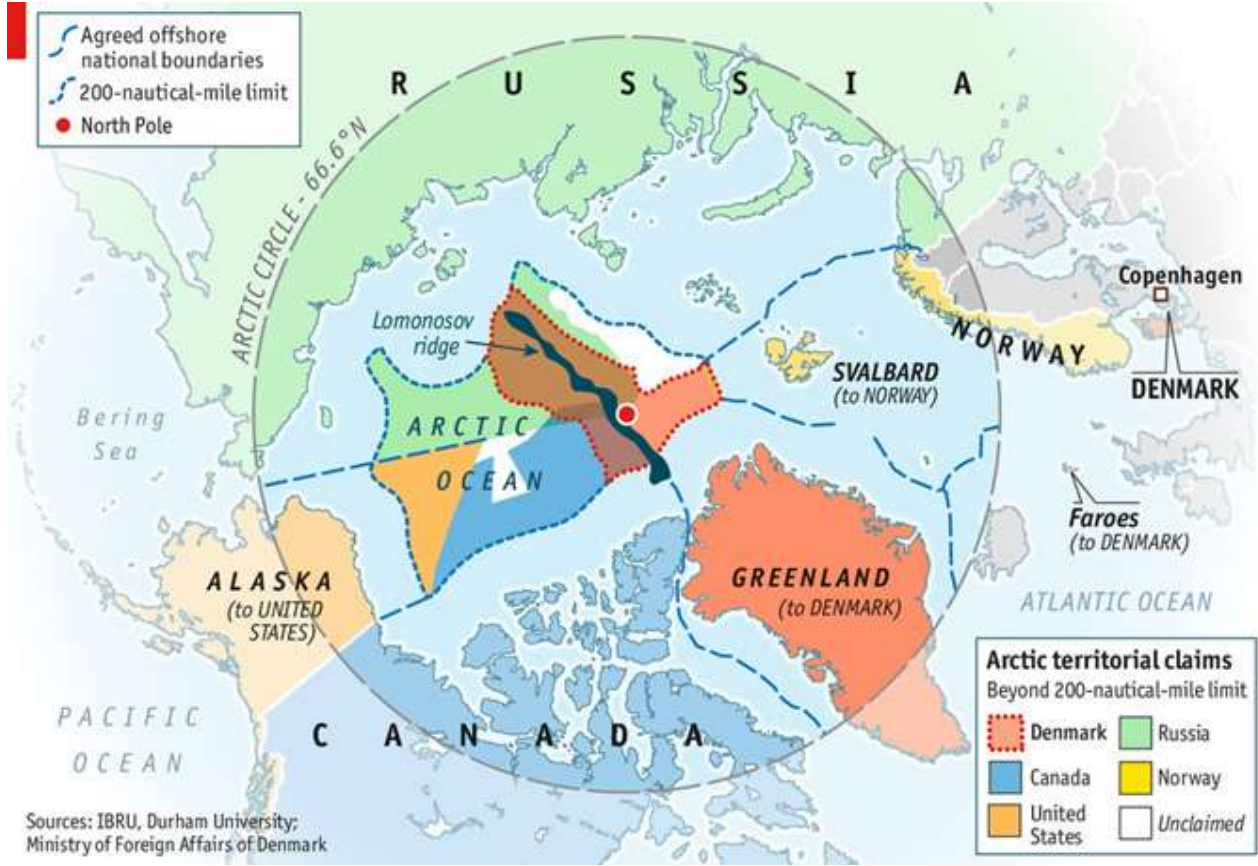
2 Limon, O. (2020). Arktika jeopolitiği – I. İstanbul: Efe Akademi.

3 Ateş, O. (2017). Rusya Federasyonu'nun Arktika politikası. Avrasya İncelemeleri Dergisi, 6 (1), 57 – 95. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iaavid/issue/33577/371512>.

4 "NASA Global Climate Change, 2022" kaynağında yer alan grafiğin yazarlar tarafından düzenlenmiş halidir.

Şekil 2. Arktika'da Sınır İddiaları

Kaynak: The Economist, Frozen conflict

Birçok ülke, Arktik denizlerindeki doğal kaynaklar ve geçiş yolları üzerinde hak iddia etmek istemektedir. Bu durum uluslararası gerilimlere ve çatışmalara yol açabilir. Arktik bölgesinin bu sorunları, küresel iş birliği ve sürdürülebilir politikalar gerektirir. İklim değişikliği ile mücadele, yerel toplulukların katılımı ve koruma önlemlerinin alınması, bölgenin geleceği için hayati önem taşımaktadır.

Neorealist teoriye göre, uluslararası ilişkilerdeki temel dinamik, devletlerin güç dengesi ve rekabeti etrafında şekillenir. Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki artan varlığı, enerji kaynaklarına erişim, deniz ticaret yollarının kontrolü ve stratejik konum gibi stratejik çıkarlarını yansıtmaktadır. Bu durum, diğer büyük güçlerle rekabeti artırabilir ve bölgedeki güç dengesini etkileyebilir. Bölgedeki enerji kaynaklarına olan ilgi de enerji güvenliğini sağlama amacına hizmet etmektedir. Bu, enerji tedarikini

çeşitlendirmeyi ve enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmayı içerir. Güçlü enerji kaynaklarına erişim, Çin'in güvenlik ve istikrarını artırabilir.

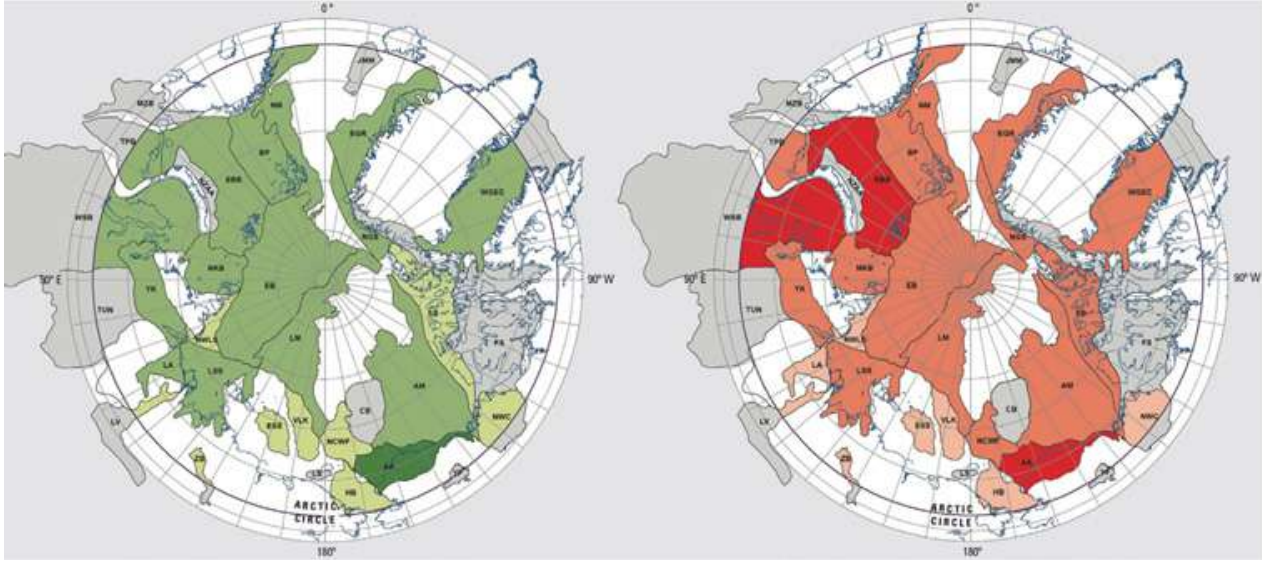
Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki stratejik varlığı, deniz ticaretyollarının açılması ve kısaltılması amacıyla stratejik bir hedefi yansıtmaktadır. Bu, deniz güvenliğini ve bölgesel etki alanını artırma amacını yansıtmaktadır. Bölgedeki artan varlığı, Çin'in güçlü devlet olarak uluslararası politikada daha fazla etki sahibi olma amacını yansıtmaktadır. Bu, bölgesel ve küresel politika dinamiklerini şekillendirebilir.

ENERJİ KAYNAKLARI VE STRATEJİK ÖNEM

Arktik Bölgesi, dünya enerji haritasının yeniden çizilmesine neden olan zengin enerji kaynakları ile dolu bir hazineye dönüşmüştür. Özellikle büyük doğal gaz ve petrol rezervleri, bölgenin enerji potansiyelini belirlemektedir. Arktik

Şekil 3. Kuzey Kutbu'nda Tahmini Keşfedilmemiş Petrol (yeşil, sol) ve Gaz (kırmızı, sağ)

Kaynak: ABD Jeoloji Araştırması.

bölgedeki enerji kaynakları, global enerji talebinin karşılanmasında kritik bir rol oynamakla birlikte, enerji ihracatçısı ülkeler için de stratejik bir çıkar haline gelmiştir.⁵

Çin gibi hızla büyüyen ekonomiler için enerji güvenliği, sürdürülebilir büyümenin ve istikrarın temel taşıdır.

Arktik Bölgesi'ndeki enerji kaynaklarının keşfi, Çin'in enerji ihtiyacını karşılama ve enerji tedarikini çeşitlendirme stratejileri bakımından büyük bir fırsat sunmaktadır. Geleneksel enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmak ve enerji arzını güvence altına almak amacıyla Çin, Arktik enerji potansiyelini daha yakından incelemektedir.

Çin'in Arktik enerji kaynaklarına yönelik ilgisi, ulusal enerji güvenliği çerçevesinde

şekillenirken aynı zamanda küresel enerji piyasalarındaki rolünü de etkilemektedir. Bölgedeki enerji rezervlerinin çeşitlendirilmiş enerji portföyü oluşturma ve enerji fiyatlarını dengeleme açısından

5 USGS. (2008). Circum-Arctic resource appraisal: Estimates of undiscovered oil and gas north of the Arctic Circle. US Geological Survey. <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>

büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Çin'in Arktik enerji kaynaklarına yatırım yaparak kendi enerji güvenliğini artırma çabaları hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha geniş stratejik düşüncelerin bir yansımasıdır.

"Arktik bölgedeki enerji kaynakları, global enerji talebinin karşılanmasında kritik bir rol oynamakla birlikte, enerji ihracatçısı ülkeler için de stratejik bir çıkar haline gelmiştir."

Çin'in enerji açısından stratejik bir güç olarak yükselmesi, Arktik Bölgesi'ndeki enerji kaynaklarına olan talebi daha da artırmıştır. Bu durum, bölgedeki diğer devletler ve uluslararası topluluk ile etkileşimi değiştirmiş ve rekabeti tetiklemiştir. Özellikle Arktik Konseyi⁷

6 U.S. Geological Survey'e (2008) göre Kuzey Kutbu'nda tahmini keşfedilmemiş petrol (yeşil, sol) ve gaz (kırmızı, sağ). Grönland her haritanın sağ üst köşesinde, Alaska sağ altta ("AA" bölgesi Alaska'nın Kuzey Yamacı'nı kapsar). Renkler: keşfedilmemiş petrol (yeşiller) – koyu = >10 milyar varil, orta = 1–10 milyar varil, açık = <1 milyar varil; keşfedilmemiş gaz (kırmızılar) – koyu = >100 trilyon fit küp; orta = 6–100 trilyon fit küp; açık = <6 trilyon fit küp.

7 Arktika bölgesindeki ülkeler arasında iş birliği ve koordinasyonu teşvik etmek amacıyla oluşturulmuş bir uluslararası organizasyondur. Arktik Konseyi, 1996 yılında kurulmuş olup, Arktika bölgesinde bulunan kıyı devletlerini ve yerli halkları bir araya getirerek çeşitli konularda iş birliği yapmayı amaçlar. Arktik Konseyi'nin üyeleri Arktika bölgesinde yer alan 8 ülke tarafından oluşmaktadır: ABD, Kanada,

gibi platformlarda, enerji kaynaklarının sürdürülebilir şekilde yönetilmesi ve bölgesel istikrarın sağlanması yönünde uluslararası iş birliği olanakları üzerine daha fazla tartışma yapılmaktadır.

Sonuç olarak, Arktik Bölgesi'ndeki enerji kaynakları ve Çin'in bu kaynaklara olan ilgisi, küresel enerji piyasalarının ve uluslararası politikanın şekillenmesinde belirleyici bir faktör haline gelmiştir. Çin'in stratejik çıkarları hem ulusal enerji güvenliği hem de uluslararası politikada etkisini artırma amacına yöneliktir. Ancak bu rol, çevresel sürdürülebilirlik, uluslararası iş birliği ve bölgesel denge gibi pek çok faktörün dikkate alınmasını gerektirir. Arktik Bölgesi'nin enerji kaynakları ve Çin'in bu alandaki yükselen rolü, uluslararası ilişkilerin karmaşıklığını daha da artırmış ve gelecekteki gelişmeleri şekillendiren önemli bir unsur olmuştur.

ÇİN'İN DENİZ TİCARET YOLLARI HAMLESİ VE ÇEVRESEL ETKİLER

Çin, Deniz İpek Yolu Girişimi çerçevesinde uluslararası deniz ticareti açısından stratejik öneme sahip limanlara yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımlar, küresel ticareti kolaylaştırırken aynı zamanda pek çok ülkenin Çin'e ekonomik olarak bağımlı hale gelmesine yol açabileceği endişesi taşımaktadır. Çin Devlet Başkanı Şi Cinping tarafından 2013 yılında açıklanan Kuşak ve Yol Girişimi, tarihi İpek Yolu'nu canlandırmayı amaçlamaktadır. Bu girişim, deniz ve karada oluşturulan altyapı yatırımları ile Çin'in Asya, Afrika ve Avrupa arasındaki bağlarını genişletmeyi hedeflemektedir. Çinli şirketler, bu kapsamda deniz ticareti

Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya ve İsveç. Konsey ayrıca Arktika'nın yerli halklarını da temsil eden Daimi Kâtip Üyeler ve Gözlemci Üyeler de içerir. Arktik Konseyi, çevre koruma, deniz güvenliği, bilimsel araştırmalar, sürdürülebilir kalkınma gibi konularda iş birliği yaparak Arktika'nın geleceği ile ilgili konuları ele alır.

"Arktik Bölgesi'ndeki enerji kaynakları ve Çin'in bu kaynaklara olan ilgisi, küresel enerji piyasalarının ve uluslararası politikanın şekillenmesinde belirleyici bir faktör haline gelmiştir."

yollarının da içinde bulunduğu stratejik noktalara yatırım yapmaktadır. Örneğin, Çinli gemicilik ve lojistik şirketlerinden COSCO, Belçika'nın Zeebrugge limanına yatırım yapmıştır. COSCO aynı zamanda 2009 yılında Yunanistan'ın Pire limanının 2 ve 3 numaralı konteyner terminallerini almış ve 2 yılda 6 milyar dolarlık yatırım yaparak Almanya'ya kadar uzanan demiryolu hattına bu limanı entegre etmiştir.⁸

Çinli liman operatörü şirketlerin kapasite gelişimi 2007-2016 döneminde önemli ölçüde artmıştır. Bu şirketlerin konteyner elleçleme kapasiteleri 2007'de 33,7 milyon eşdeğeri TEU'dan 2016'da 82,6 milyon eşdeğeri TEU'a yükselmiştir. Bu yatırımların ana amacı, deniz ticaretinin kolaylaştırılması ve global ticaret hacminin artırılmasıdır. Deniz İpek Yolu, deniz ticaret modellerinin coğrafyasını değiştirerek gelişmekte olan ülkelerin küresel ticaret sistemine entegrasyonunu artırabilir. Ancak bu süreçte, birçok ülkenin Çin'e ekonomik olarak daha fazla bağımlı hale gelme riski bulunmaktadır. 2022 yılına gelindiğinde ise COSCO firması Avrupa'nın dördüncü büyük

limanı olan Hamburg Limanı'nın %24,9'una sahip olmuştur. Bu durum Avrupa ticaretinde etki gücünü ve payını artırmak isteyen Çin için önemli bir hamledir.⁹

Çinli firmaların Türkiye'deki yatırımları da söz konusudur. Örneğin, COSCO liderliğindeki bir Çin konsorsiyumu, Türkiye'nin Kumpört Limanı'ndaki çoğunluk hissesine sahiptir. Türkiye'nin coğrafi konumu, Çin ve AB

8 Diyaletikhaber (Kasım, 2022). Çin'in AB limanlarına ilgisi... COSCO'nun Pire ardından Hamburg'u alma planı... Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2022. <https://diyaletikhaber.com/cinin-ab-limanlarına-İlgisi-cosconun-pire-ardından-hamburgu-alma-plani/>.

9 Gazeteduvar (Ekim, 2022). Almanya'da Hamburg Limanı tartışması: Çin'in amacı ekonomik değil, jeopolitik. Erişim tarihi: 10 Ağustos 2023. <https://www.gazeteduvar.com.tr/almanya-da-hamburg-limani-tartismasi-cinin-amaci-ekonomik-deg-il-jeopolitik-haber-1586884>.

arasındaki demiryolu koridorunda kilit bir unsur olabilir. Ancak, Türkiye ile AB arasındaki siyasi gerilimler bu süreci engelleyebilir. Çinli şirketlerin Kuşak ve Yol Girişimi'ne olan ilgisi hem jeopolitik hem de finansal motivasyonlarla açıklanabilir. Bu şirketler, düşük faizli kredilerle liman alımları yaparak coğrafi risklerini çeşitlendirmekte ve ekonomik kazanç sağlamaktadır. Çin'in denizyollarına yönelik yatırımları son on yılda hız kazanmıştır. Çinli firmaların deniz ticareti yollarında ve stratejik limanlarda artan yatırımları, küresel ticareti etkileyebilirken Çin'in ekonomik etki alanını genişletme çabasını yansıtmaktadır.

Arktik Bölgesi, sadece enerji kaynakları ve stratejik önemiyle değil, aynı zamanda çevresel dinamikler ve sürdürülebilirlik kaygılarıyla da yakından ilişkilendirilmiştir. Buzulların erimesi, deniz seviyelerinin yükselmesine, deniz ekosistemlerinin değişmesine ve karasal ekosistemlerin de bozulmasına yol açmaktadır.¹⁰ Bu nedenle, Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki artan etkinliği,
10 BBC (Mart 2015). Kuzey Kutbu'ndaki buzullarda rekor gerileme. Erişim tarihi: 14.08.2023. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/03/150320_kuzey_kutup_buz.

sadece ekonomik ve stratejik faktörleri değil, aynı zamanda çevresel dengenin korunmasını da içermektedir.

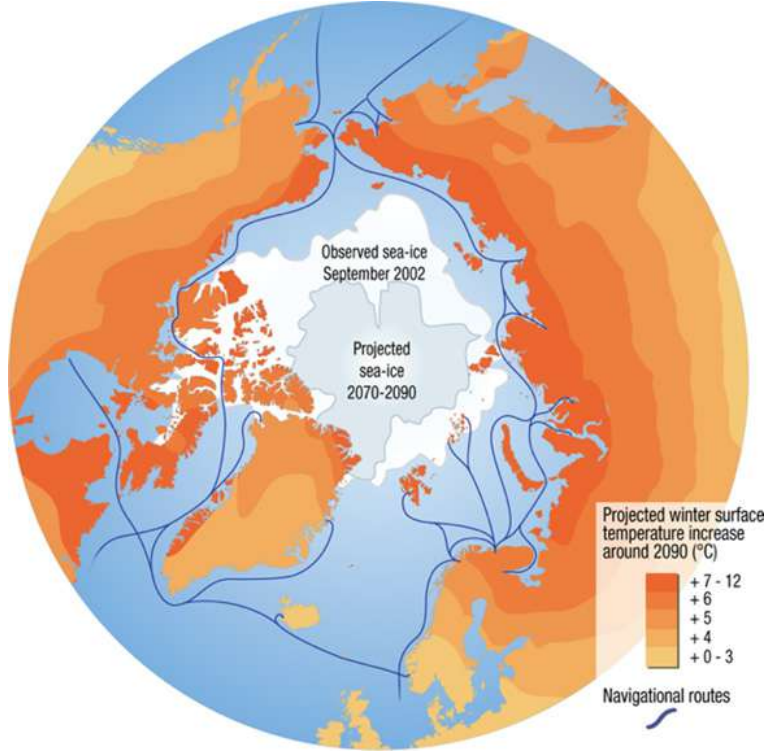
Çin'in Arktik Bölgesi'nde enerji kaynaklarına erişim ve çıkarma faaliyetleri, potansiyel çevresel etkileri beraberinde getirmektedir. Enerji çıkarımı, deniz kirliliği ve endüstriyel faaliyetler, bölgenin hassas çevresel yapısını tehdit edebilir. Bu durum, sadece Arktik ekosistemine zarar vermekle kalmaz, aynı zamanda bölgede yaşayan yerli halkların geleneksel yaşam biçimlerini ve kültürel mirasını da tehlikeye atabilir. Çevresel sürdürülebilirlik, Çin'in Arktik politikalarının merkezinde yer alan önemli bir konudur ve bu çerçevede uluslararası iş birliği ve koruma önlemleri büyük bir önem taşımaktadır.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ ETKİ VE İŞ BİRLİĞİ OLANAKLARI

Arktik Bölgesi, uluslararası ilişkilerde yeni dinamiklerin ortaya çıkmasına neden olan kritik bir alan haline gelmiştir. Çin'in bu bölgede yükselen rolü, uluslararası ilişkilerdeki dengeyi ve iş birliği olanaklarını etkilemektedir. Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki etkisi ve uluslararası ilişkilerdeki

Şekil 4. Kuzey Kutbu İkliminde Nakliye Rotaları ile Öngörülen Değişiklikler, 2090

Kaynak: GRID-Arendal. Projected changes in the Arctic climate with shipping routes, 2090.

yansımalarını daha geniş bir perspektiften ele alacağız.

Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki artan varlığı, diğer Arktik devletleri ve uluslararası toplumla olan ilişkilerini yeniden şekillendirmektedir. Arktik Konseyi gibi platformlarda, Çin'in bölgesel iş birliği ve çevresel sürdürülebilirlik konusundaki taahhütleri vurgulanmaktadır. Ancak aynı zamanda, Çin'in enerji kaynaklarına erişim ve deniz ticaret yollarının açılması konusundaki çıkarları, diğer büyük güçlerle rekabeti de beraberinde getirmiştir. Rusya gibi diğer Arktik oyuncular da bölgedeki çıkarlarını koruma ve dengeyi sağlama amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmektedir.

Uluslararası topluluk, Arktik Bölgesi'nde sürdürülebilirlik ve iş birliği konularında daha fazla çaba gösterme gerekliliğini kabul etmektedir. Bu bağlamda, Çin'in Arktik politikaları, bölgedeki diğer devletlerle iş birliği potansiyellerini de ortaya çıkarmaktadır. Enerji kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi, çevresel koruma ve

bilimsel araştırmalar gibi alanlarda iş birliği, bölgesel ve uluslararası istikrarın sağlanması açısından önemlidir.¹¹

Uluslararası ilişkilerdeki etki, sadece Arktik Bölgesi'nde değil, aynı zamanda küresel düzeyde de hissedilmektedir. Arktik Bölgesi'ndeki dinamikler, bölgesel iş birliği ve rekabetin ötesinde, uluslararası politika sahnesindeki dengeyi de etkileyebilir. Büyük güçlerin Arktik Bölgeye olan ilgisi, küresel güç dengelerini değiştirebilir ve yeni ittifaklar veya çatışmaların temellerini atabilir.¹²

SONUÇ

Arktik Bölgesi, enerji potansiyeli, stratejik önemi, çevresel hassasiyeti ve uluslararası

¹¹ Zambak, M.ve Akay, A. (2019). Bir çekim merkezi olarak Arktika'nın Çin ekonomisi açısından önemi: Seçilmiş endüstrilere yönelik bazı çıkarımlar. Akdeniz İİBF Dergisi, Özel Sayı, 92-121. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aiiibfd/issue/49490/632925>.

¹² Taraktaş, A. (2019). Kuzey Kutbu'nda ortakların trajedisi sorununa çözüm olarak küresel müşterekler önerisinin değerlendirilmesi. Akdeniz İİBF Dergisi, Özel Sayı, 45 – 63. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aiiibfd/issue/49490/632912>.

ilişkilerdeki etkileri nedeniyle uluslararası politika sahnesinin önemli bir aktörü haline gelmiştir. Bu bağlamda, Çin'in bölgedeki artan etkinliği hem bölgesel hem de küresel düzeyde büyük bir ilgi ve önem taşımaktadır.

Enerji kaynakları, Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki öne çıkan çıkarlarından biridir. Hızla büyüyen ekonomisi ve enerji ihtiyaçları, Çin'i Arktik enerji kaynaklarına yönelik ilgi göstermeye itmiştir. Bu kaynaklar, Çin'in enerji güvenliğini sağlama ve enerji tedarikini çeşitlendirme hedeflerini desteklemektedir. Ancak bu çıkarlar, çevresel sürdürülebilirlik ve uluslararası iş birliği gereklilikleriyle dengelenmelidir.

Arktik Bölgesi'nin stratejik önemi Çin için bölgeyi daha da çekici hale getiren bir faktördür. Bölgedeki deniz ticaret yollarının açılması, Çin'in "Kuşak-Yol" girişimi çerçevesinde küresel ticaret ağını genişletme hedeflerine hizmet edebilir. Ancak bu stratejik çıkarlar, diğer büyük güçlerin çıkarları ve bölgesel denge ile de uyumlu hale getirilmelidir.

Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki faaliyetlerinin en kritik yönlerinden biri de yeni ticaret yolları ile Avrupa limanlarına ulaşım ve çevresel etkileridir. Çin, Deniz İpek Yolu inisiyatifi çerçevesinde stratejik öneme sahip limanlara yönelik uluslararası deniz ticareti yatırımlarını artırarak, küresel ticaretin kolaylaştırılmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak, bu yatırımların aynı zamanda birçok ülkenin Çin'e ekonomik bağımlılığını artırabileceği endişesi de mevcuttur. Son on yılda Çinli şirketlerin deniz ticaret yollarında ve stratejik limanlarda gerçekleştirdiği artan yatırımlar hem küresel ticaret dinamiklerini etkileyebilir hem de Çin'in ekonomik etki alanını genişletme stratejisinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Çin'in Arktik Bölgesi'ndeki yükselen rolü; enerji kaynakları, stratejik çıkarlar, yeni ticaret yolları, çevresel etkiler ve uluslararası ilişkilerin karmaşık bir ip yumağından oluşmaktadır. Bu konu hem bölgesel hem de küresel düzeyde daha fazla inceleme ve analiz gerektiren önemli

bir konudur. Çin'in Arktik politikalarının gelecekteki gelişmeleri nasıl etkileyeceği ve uluslararası düzeyde nasıl bir denge ve iş birliği ortamı oluşturacağı hem akademik hem de politika alanında dikkatle izlenmelidir.

KAYNAKÇA

Ateş, O. (2017). Rusya Federasyonu'nun Arktika politikası. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 6 (1), ss. 57 – 95. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuavid/issue/33577/371512>.

BBC (Mart 2015). Kuzey Kutbu'ndaki buzullarda rekor gerileme. Erişim tarihi: 14.08.2023. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/03/150320_kuzey_kutup_buz.

Diyalektikhaber (Kasım, 2022). Çin'in AB limanlarına ilgisi... COSCO'nun Pire ardından Hamburg'u alma planı.... Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2022. <https://diyalektikhaber.com/cinin-ab-limanlarina-ilgisi-cosconun-pire-ardindan-hamburgu-alma-plan/>.

Gazeteduvar (Ekim, 2022). Almanya'da Hamburg Limanı tartışması: Çin'in amacı ekonomik değil, jeopolitik. Erişim tarihi: 10 Ağustos 2023. <https://www.gazeteduvar.com.tr/almanya-hamburg-limani-tartismasi-cinin-amaci-ekonomik-degil-jeopolitik-haber-1586884>.

GRID-Arendal. Projected changes in the Arctic climate with shipping routes, 2090. Erişim tarihi: 14.08.2023. <https://www.grida.no/resources/8350>.

Kanat, S., Kiliç, S., & Gürkaynak, M. (2022). Arktika Bölgesindeki uluslararası anlaşmazlıklar ve küresel ısınmanın bunlara etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(3), 837-861. <https://doi.org/10.17153/oguiibf.1144859>.

Limon, O. (2020). Arktika jeopolitiği – I. İstanbul: Efe Akademi.

Tarakaş, A. (2019). Kuzey Kutbu'nda Ortakların Trajedisi Sorununa Çözüm Olarak Küresel Müşterekler Önerisinin Değerlendirilmesi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, Özel Sayı, ss. 45 – 63. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auuibfd/issue/49490/632912>.

The Economist. Frozen conflict. Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2023. <https://www.economist.com/international/2014/12/17/frozen-conflict>.

USGS. (2008). Circum-Arctic resource appraisal: Estimates of undiscovered oil and gas north of the Arctic Circle. US Geological Survey. <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>.

Zanbak, M.ve Akay, A. (2019). Bir çekim merkezi olarak Arktika'nın Çin ekonomisi açısından önemi: Seçilmiş endüstrilere yönelik bazı çıkarımlar. *Akdeniz İİBF Dergisi*, Özel Sayı, ss. 92-121. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auuibfd/issue/49490/632925>.

n11'deki mağazanı aldostum.com'a ücretsiz taşı

n11 entegrasyonumuz sayesinde
Tek tıkla bütün ürünlerinizi yükleyin
Otomatik stok güncelleme
Otomatik fiyat güncelleme

5%
Komisyon
Oranı

Elektronik
grubu için
3%
Komisyon
Oranı

Daha detaylı bilgi için **0(216) 335 0 335** nolu numaradan destek alabilirsiniz. Kampanya 28 ŞubatTarihine kadar geçerlidir.

PAYTR Güvenli Sanal POS Hizmeti ile Ödeme Güvenliğinizi Sağlar.

aldostum.com

SANCAK ÖĞRENCİ YURTLARI

BURSA, ANKARA VE KONYA'DA

Evinizdeki Konfor

www.sancakyurtlari.com

0(216) 523 22 23

Genel Merkez: Küçükbakkalköy Mh. Şerifali Cd. N:7-9Ataşehir/ İSTANBUL

Batu Zeytinyağları

www.batugida.com.tr

www.batuzeytinyaglari.com

Telefonla Sipariş alınır!

☎ 0(531) 458 59 64

TESAM YAYINLARI

